

Q. D. B. V.
VIRI OLIM CELEBRIS ET ERUDITI,
AC SINE DUBIO
PHILIPPI MELANCHTHONIS,
VATICINIUM MEMORABILE ET ACCURATUM,
ANTE CC. PROPE ANNOS
DE
GLORIOSISSIME NUNC REGNANTE
CÆSARE,
CAROLO SEXTO,
ROMANORUM IMPERATORE
SEMPER AUGUSTO,
EDITUM,
E MONUMENTO ANTIQUITATIS ERUTUM, BREVI COM-
MENTATIONE HISTORICA ET SCHOLIIS
ILLUSTRATUM

A
JOHANNE JULIO BUTEMEISTER.
PAST. AD D. ANDR. BRUNSVIC.

GUELPHERBYTI
APUD JOHANNEM CHRISTOPHORUM MEISNERUM.
MDCCXXXI.

Q. D. R. N.
VIRI OLIM GLORIOSI ET VIRTU-
2

PHILIPPI MELANCHTHONIS
VATICINII MEMORABILIS ET ACCURATUM
ANTE CC. XLIII ANNOS
DE

GLORIOSISSIMO NUNC REGNANTE
CAESARE

CAROLO SEXTO

ROMANORUM IMPERATORE

SEMPER AUGUSTO
EDIDIT

IN MONUMENTO ANTIQVITATIS FRVTVM BREVI COM-
MENTATIONE HISTORICA ET SCHOLIS
ILLVSTRATVM

JOHANNES JULIO BUTEMISTE
PAST. AD D. ANDR. BRUNSVIC.

ALFRED JOHANNES CHRISTOPHORUS MESSNERUM
MIDDELHUIS

SERENISSIMIS CELSISSIMISQUE PRIN-
CIPIBUS AC DOMINIS,
DOMINO

LUDOVICO RUDOLPHO,
DUCI BRUNSVIC. ET LUNEB. REGENTI,
PATRI PATRIÆ BENIGNISSIMO,
DOMINO

FERDINANDO ALBERTO,
DUCI BRUNSVIC. ET LUNEB.
HEROI MAGNANIMO, DUCIQUE BELLI FORTISSIMO,
DOMINO

CAROLO,
DUCI BRUNSV. ET LUNEB.
PERMAGNA SPE ET EXPECTATIONE PRINCIPI,

AUO, GENERO, NEPOTI,
DOMINIS SUIS CLEMENTISSIMIS,
VITAM, SALUTEM ET FELICITATEM PERPETUAM
PRECATUR

AUTOR.

SERENISSIMI CELSISSIMIQUE
PRINCIPES AC DOMINI,
DOMINI CLEMENTISSIMI,

Clementissimè percipietis ex hac mea commentatione historica, quale fuerit institutum meum, nempe summa animi devotione ac pietate repetere vetustum aliquod monumentum, tanquam vaticinium de SERENISSIMO, POTENTISSIMO, INVICTISSIMOQUE PRINCIPLE AC DOMINO, DOMINO CAROLO SEXTO, ROMANORUM IMPERATORE SEMPER AUGUSTO, ante CC. prope annos, ex ore celebris in Ecclesia nostra Evangelico-Lutherana, & unius è Confessoribus Augustanis, coram Cæsare gloriosissimo CAROLO V. Confessoris Theologi; vaticinium, inquam, pium, bene ominans, plenum votis ac precibus, jam sua ætate pro IMPERANTE NUNC CÆSAREA MAJESTATE, EJUSQUE Vita, Imperio, salute & incolumitate perpetua editum. Inflammavit me ferè bissecularis ardor Melanchthonianus, & incendit cor meum, ut, cum me hunc diem IMPERATORIS AUGUSTISSIMI CAROLI SEXTI videre ac vivere voluerit DEUS OPT. MAX, non minori desiderio ardeam, PRIMI non solum in Germanico Imperio, sed etiam in toto Orbe Christiano PRINCIPIS, Personam, Imperium, virtutes, & felicitatem verè Augustam contemplandi, measque cum Melanchthonianis jungendi preces serias, & fortè plurimos alios, bonos & fideles cives Germanos, ad sanctum hoc negotium suaviter excitandi. Cum verò hanc meam
medi-

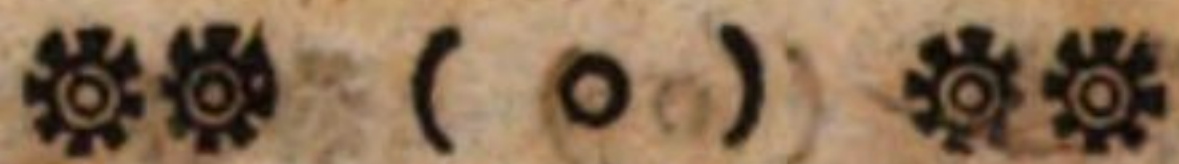
meditationem historicam SACRÆ CÆSAREÆ MAJESTATIS Dextræ Clementissimæ propter distantiam loci ipse tradere impediar, ac, an propter Majestatem in Imperatore elucentem satis bene à me fieri possit, ignorem, primò omnium, nec ulli ut opinor, rectius qualemcunque meum laborem historicum offero, quàm TIBI, PATER PATRIÆ CLEMENTISSIME, qui meus etiam es; in cujus faciem quoties intueri mihi licuit, semper me Clementiam ac Bonitatem maximam vidisse & observasse putavi. Gloria, quam inter sapientes & literatos Principes Germaniæ TIBI dudum peperisti, ad TE me proximè accedere jubet, TUOQUE, Clementissimo judicio qualemcunque studium meum submittere. TU ES PARENS CELSISSIMUS IMPERATORIÆ CONJUGIS, ELISABETHÆ CHRISTINÆ. TIBI igitur pro ea, quæ inter CÆSAREM AUGUSTUM, CAROLUM VI. & TE intercedit, sanguinis conjunctione, tanquam SOCERO SERENISSIMO non potest non esse, quæcunque de gloria & felicitate SUMMI PRINCIPIS, & antiqua & nostra memoria nuncupata sunt vota, ac etiamnum nuncupantur, recordatio jucundissima. Accipe SERENISSIME DUX AC DOMINÆ, hanc meam elucubrationem, tanquam tesseram pectoris, TIBI de regimine Ducatus hujus Brunsvico-Guelpherbytani nuper suscepto, piè humillimèque gratulantis. Hæc periodus Regiminis multa bona mihi præfagit, eò quod in annum LX. ætatis TUÆ, eundemque SERENISSIMÆ CONJUGIS TUÆ, DUCIS AC DOMINÆ MEÆ CLEMENTISSIMÆ, incidit, quem prisca Judæi se attigisse, mi-

rum in modum lætati sunt, & tanquàm singulare Dei beneficium inprimis celebrarunt. (*) Nec ego desinam Deo supplicare precibus, ut regimen illud TIBI, PATER PATRIÆ CLEMENTISSIME, SERENISSIMÆQUE CONJUGI, tum etiam Patriæ ipsi, omnibus piis ac bonis subditis, omninò salutare, felix ac fortunatum esse finat. Nunc ad TE me confero, SERENISSIME DUX, DOMINE FERDINANDE ALBERTE, DOMINE CLEMENTISSIME. Statim me expediam, cur TIBI hanc meam tenuem operam simul dicatam esse voluerim. Cognita ac pervulgata TUA Clementia ac humanitas me, ut id facerem, movit; TE non aliter consideravi, ac veneratus sum in hunc usque diem, quàm alterum aliquem *Titum Vespasianum*, quem populus Romanus nuncupare solebat: *Amorem & delicias generis humani*; (**) Hujus non dissimilis in domesticis & bellicis virtutibus, in pace & militia Princeps & Heros es. TU oculatus testis multarum rerum in aula & castris Imperatoris CAROLI SEXTI, TU ipse contra Turcas Dux bellicus maximè strenuus magnam partem laudis ac gloriæ in victoriis reportatis maximis consilio ac fortitudine adeptus es. Geris autem *Clypeum Achillis*, eruditis olim picturis exornari solitum, hoc est, cum armis studia non despicias, sed amas, usque Ipse, cum TIBI sit otium, magnoperè delectaris. Quæ cum ita sint, summo jure etiam TIBI hanc meam tractationem historicam trado, ac Clementissimum EJUS ad-

(*) Buxtorff in Lex. Talm. & Hebr. apud. Lund. in Jüd. Heiligh. p. 143. (**) Dion & Svetonius in Tito.

adfectum mihi promitto. Tandem quoque TE
 SERENISSIME DUX, DOMINE CARO-
 LE, DOMINE CLEMENTISSIME, appel-
 lo, TIBIQUE hunc commentarium historicum de CARO-
 LO SEXTO, CÆSARE AUGUSTO, dico. Primùm
 quidem nomen illud CAROLI ab hoc Imperatore Glo-
 riosissimo in baptismi sacro fonte accepisti; quod itaque
 in honorem CÆSAREI NOMINIS & PERSONÆ AU-
 GUSTISSIMÆ scripsi, id Tibi, tanquam consanguineo
 & patrino EJUS non invave fore, arbitratus sum. Dein-
 de ad exemplar *immortalis memoria Principum, Majorum
 Tuorum*, in timore Dei, quæ est sapientia prima, tum etiam in
 reliquis humanæ sapientiæ, optimarumque scientiarum
 disciplinis, quæ Principem excelsum & gloriosum ornant, sol-
 licite educatus es, sic ut munus Principis Germanici, qua-
 lem *Aurea Bulla Caroli IV.* requirit, (*) explere possis. Ti-
 Bi inest, quæ solet esse dos gentilitia Ducum Brunsvico-
 Luneburgensium clementia & bonitas; TE igitur omnes
 Principem juventutis maxima expectatione, & in spem pa-
 triæ efflorescentem, colimus atque honoramus. Hæc suf-
 ficere puto ad declarandam mentem meam; hæc me mo-
 vere satis potuerunt, imò impulerunt, ut Tibi etiam hunc
 meum exiguum laborem, tanquam documentum pietatis
 in TE meæ, animique humillimi offerrem, vultumque
 Serenum expectarem. VOS itaque OMNES, SERE-
 NISSIMI DUCES ac DOMINI, DOMINI CLEMENTIS-
 SIMI,

(*) Camerar, horæ subcis, Part. 3. p. 236,

SIMI, iterum iterumque subjectissima mente obsecro, ut
Clementissimè accipiatis, meque adeo confirmetis in ardo-
re meo, pro VESTRA, SERENISIMARUM CONJU-
GUM, FILIORUM FILIARUMQUE PRINCIPUM, PRO-
QUE TOTIUS AUGUSTISSIMÆ DOMUS BRUNSVI-
CO-LUNEBURGENSIS, Vita, gloria, felicitate, & omni-
bus iis, quæ tantorum Principum, Patriæque ipsius vota
sunt, largiter impetrandis, Deum æternum, misericor-
dem ac potentissimum sine intermissione orandi atque in-
vocandi.

SERENISS. VESTR. CELSITUD.

Brunsvigæ. die XXVIII. Augusti, qui
est Natalis Augustissimæ Conjugis
Imperatoris, ELISABETHÆ
CHRISTINÆ, Anno à Natali Chri-
sti MDCCXXI.

humillimus Servus

Johann Julius Bütemeister,
Past. ad D. Andr.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

§ 1.

Argumentum & occasio hujus scripti pag. 1. sq.

§. 2

Textus ipse, in quo continetur vaticinium p. 3.

§. 3.

Liber, è quo depromptum est, sive : Johannis Manlii
Collectanea Locorum Communium. p. 3. sq.

§. 4.

Autor hujus vaticinii sine dubio Philippus Melanchthon
fuisse demonstratur. p. 5. sq.

§. 5.

Quid de ejusmodi vaticiniis extra Scripturam S. sen-
tiendum? p. 7. sq.

§. 6

Recitantur aliqua vaticinia non dissimilia, Mala-
lachiae Archi-Episcopi Armaghani; Anonymi de In-
nocentio XIII. Pont. Rom. in causa Alberoni; D. Lu-
theri de bello Germanico; Jacobi Usserii. p. 8. sqq.

§. 7.

Analysis textus brevissima instituitur. p. II.

):():(

§. 8

§. 8.

Pars I. agit de Carolo V. p. II. ubi testimonia Lutheri, Philippi Melanchthonis, Chytræi, aliorumque allegantur, p. 12. sqq.

§. 9.

Pars II. de Carolo, Nepote Caroli V, Principe Hispanico. p. 15. sq.

§. 10.

Pars III. de Carolo Sexto. ubi prosapia ejus ex familia Caroli V. fœminina inprimis monstratur, p. 16. sq.

§. 11.

Argumentum I. ostendit, vaticinium de Carolo Sexto interpretandum, desumptum à Synchronismo historiae. p. 19. sq.

§. 12.

Argumentum 2. ab accurata denominatione Caroli Sexti. p. 20. sq.

§. 13.

Argumentum 3. à Connexione verborum Philippi Melanchthonis. p. 21. sq.

§. 14.

Arg. 4. à Circumstantia memorabili, quod futurus sit victor Turcarum. p. 22. sq.

§. 15.

§. 15.

Arg. §. ab eventu ipso, omnium optimo interprete. p. 24.

§. 16.

Illustratur illud vaticinium, facta comparatione inter Carolum V. & VI. ubi (1) Acta Ecclesiastica Caroli V. primum recensentur p. 16. sq. è Luthero, Sleidano, Chytræo, & de August. Conf. de Pace religiosa valde memorabilia allegantur. p. 24. sq.

§. 17.

Eadem Acta Ecclesiastica Caroli VI. recitantur, ex actis publicis Ratisbonensium comitiorum, aliisque documentis fide dignis p. 31. sqq.

§. 18.

Acta Togata Caroli V. ejusque virtutes Imperatoriae præcipuæ breviter enumerantur, è Chytræo, Manlio, aliisque. p. 38. sq.

§. 19.

Eadem Acta Togata & virtutes pacificæ Caroli VI. describuntur, è recentioribus Actis publicis, Staats-Canzlen, & aliis. p. 19.

§. 20.

Acta Sagata Caroli V. inprimis bellum Gallicum & Turcicum ex historicis clarissimis delineantur. p. 43. sq.

§. 21.

*Eadem Acta & bella Caroli Sexti exponuntur, & in-
primis Gallo-Hispanicum, tum etiam Turcicum, ubi
multa memorabilia de expeditionibus & victoriis Cæ-
sareis è monumentis publicis enucleantur. p. 46. sqq.*

§. 22.

*Ostenditur, binis rebus Carolum V. à Sexto superari (1)
extensione regni Hungarici & finium Christianorum
amplissima, post maximam à Turcis impetratam vi-
ctoriam. (2) pace in Imperio Romano-Germanico in-
ter Status sapientissime hætenus conservata. p. 52.
allegatur illustrissima recentissimaque pax inter Au-
gustissimos Principes, Cæsarem & Regem Magnæ
Britanniæ, Vindobonæ inita, & Statuum Im-
perii in Comitibus Ratisbonensibus declaratio humilli-
ma. p. 55. sq.*

§. 23.

*Repetitur Textus cum scholiis quibusdam adjunctis ad
majorem vaticinii claritatem. p. 23. sq.*

§. 24.

Conclusio subjungitur piis votis plenissima. p. 67. sq.

CVM DEO.

§. I.

Pud animum constitui meum, commemorabile vaticinium viri alicujus eruditi ante duo prope secula de CAROLO SEXTO Imperatore Romano Semper Augusto, gloriosissimè nunc regnante, editum recensere, idemque aliqua mea commentatione & scholiis brevissimis illustrare. Quid enim potest esse jucundius historiæ amatoribus, quàm si ejusmodi fragmenta ex antiquis literarum monumentis, situ pene obductis, vel potius oblivioni propter ingenium hominum ἀψίκορον καὶ φιλόκαινον, fastidio rerum verustarum & cupiditate novarum plerumque flagrans, traditis eruuntur, ac in lucem protrahuntur? Quid nostra pietate in Gloriosissimum Imperatorem, Sacri Romani Imperii Caput & Governatorem Summum, dignius, quàm si quid in illius sanctam memoriam, non solum ex nostro ingenio, sed etiam, si fieri potest, majorum piis præmeditationibus depromptum, in medium afferre, Ipsiusque Majestatem humillimo animi cultu publicè venerari possumus? Destinaram hunc laborem temporis opportunitati,

A

tati,

tati, & festivitati præcedentis anni, cum Ecclesia Protestantium unanimi suffragio celebraret memoriam Augustanæ Confessionis, ante duo secula invictissimo Imperatori *Carolo V.* exhibitæ, Ejusque clementiam, justitiam & æqvitatē pia recordatione prosequeretur, simul ex historia demonstraturus, fuisse jam eo tempore unum vel alterum ex ipsis Confessoribus Theologis, qvi Divino quodam afflatu in futura tempora prospexerit, & virtutes heroicas *Caroli V.* ad *Carolū VI.* Imperatorem translatum iri prænunciaverit, cujus quidem vaticinationis memoriam nullo tempore commodius repeti posse putabam, quā cum post decursū duorum seculorum sub Augustissimo sceptro Imperatoris *Caroli VI.* Imperium Romano-Germanicum floreret, & Ecclesia Protestantium, sicut olim sub auspiciū Augustanæ Confessionis de *Carolo V.* Imperatore, ita etiam nunc in solennitate secularis memoriæ secundæ, de *Carolo VI.* gaudendi occasionem nancisceretur amplissimam. Obstitit tamen aliud quoddam & non exiguum impedimentum, sic, ut ad aliud tempus propositum scribendi bono cum Deo differrem. Nunc autem abruptam telam pertexendi animus est, cum ad Ecclesiæ jubila accesserit novum Reipublicæ gaudium hoc anno, quod *Augustissimus Imperator* cum *Potentissimo Rege Magnæ Britanniae* novum foedus iniens præter opinionem, Marte jam spumante, novam pacem Germaniæ, imò forte toti Europæ, propitio supremo cœli terræque Monarcha, donaret. Vellem igitur mihi tam augustam rem tractaturo inesse vim dicendi Socraticam, vel svavitatem Pericleam, vel eloquentiam Tullianam, ut satis ornatè de materia memorabili, aut potius tam præclarè, quam decet, de *Primo orbis Christiani Principe* differere possem; sed adspirante Divina gratia tentabo, quantum ad jucundissimum æque ac dignissimum hoc negotium rectè pertractandum vires polleant.

§. 2.

Primum igitur *textum*, in quo ipsum vaticinium cum suis circumstantiis continetur, recensebo. Ita vero se habet: „Amicus quidam noster ante annos quadraginta à Maximiliano missus erat legatus in aulam Palatinam, de CAROLO V. adhuc adolescente dixit: O amice, non possum tibi multa dicere de eo, sed quandocunque aliquid dicit, hoc habet magnam emphasin. Illud est animadversum statim in illa prima ætate. Ita indoles in bonis citò eminet. Audio mirabilia dici de Imperatoris CAROLI V. NEPOTE, ut ego credam, aliquid magni fore. Hoc propterea dico, ut cogitetis, qui tunc temporis victuri estis, quando ille regnabit. Genesis est talis, qualem nunquam vidi præstantiorem. „*Quis scit, quidnam CAROLUS SEXTUS designaturus sit? Deus suam gratiam ipsi largiatur. Videtur aliquid magni portendere & præstiturus esse. Fortassis Turcæ vires labefactabit, aut tale quid simile præstabit.*

§. 3.

Nunc dicendum est de libro, tanquam vetustatis illius monumento dignissimo. Titulum verò ejus plenissimum ad majorem rei cum veritatem tum perspicuitatem hoc loco commemorabo. Inscribitur ille secundum eam, quam ego possideo, editionem: Locorum communium Collectanea; à Johanne Manlio per multos annos tum ex lectionibus D. PHILIPPI MELANCHTHONIS, tum ex aliorum doctissimorum virorum relationibus excerpta, & nuper in ordinem ab eodem redacta, jamque postremum recognita; In quibus varia non solum vetera, sed in primis recentia nostri temporis exempla, similitudines, sententiæ, consilia, bellici apparatus, stratagemata, Historiæ, Apologi, Allegoriæ, sales, & id genus alia utilissima continentur: non solum Theologis, Jurisperitis, Medicis, Studiosis artium, verum etiam

Rempublicam bene & feliciter administraturis, cognitu cum-
 primis necessaria, cum præfatione D. Simonis Sulceri, A-
 cademiæ Basileensis Rectoris: & rerum atque verborum in-
 dice copioso. *Frankofurti ad Mœnum* excudebat Johannes
 Sauer, impensis Petri Kopffii anno 1594. Qui itaque collegit
 hoc vaticinium & alia memorabilia, dicitur *Johannes Man-*
lius, in juventute nactus communem eo tempore Præcepto-
 rem Philippum Melanchthonem, & ab hoc honestissimis di-
 sciplinis institutus ac imbutus, postea ad Academiam Basi-
 leensem se contulit, in qua Medicinam exercuit & cum pro-
 pter experientiam in eadem arte, tum propter variam eru-
 ditionem magnam laudem adeptus est. Adjunxit enim his
 suis collectaneis locorum communium in fine *libellum Me-*
dicum variorum experimentorum &c. cui præfatus *Joh. Ja-*
cobus Paretus Philos. & Medic. Doctor, hoc elogium Manlio
 nostro tribuisse legitur: (*) *At noster Manlius ille* (invectus
 autem antea erat in eos, qui arcanum aliquod medicum in
 discrimen humani generis celare, aut non nisi magno pro-
 posito præmio aliis expedire, itemque, cæteris ne patefiat,
 prohibere consueverant) *quæ multis vigiliis, longo temporis*
intervallo didicit, posteris universa effundit, & fideliter de-
promit, quæ profectò est animi quædam magnitudo illius homi-
nis, & deinde: Quisque ergo gratitudinem suam erga hunc
bonum virum, qui in honorem Dei & utilitatem posteritatis
laboravit, declarare studeat. Cæterum quàm gratus iste li-
 bellus Manlii orbi literato ea ætate fuerit, non solum ex alle-
 gatis præfationibus D. Sim. Sulceri & D. Joh. Jacobi Pareti,
 aliorumque in fronte libri applaudentium Poëtarum & vi-
 rorum eruditorum patet, sed etiam & cum primis quidem
varia & sæpius iterata ejus editiones abundantissimè testan-
 tur. *Prima* earum in lucem prodiit anno 1562. quod ex hoc
 con-

(*) p. 743.

conjicere non sine ratione licet, cum epistola dedicatoria hujus libri ad Maximilianum, Regem Bohemiæ & Hungariæ, ab ipso Manlio hoc anno data sit, eodemque tempore D. Simon Sulcerus commendatitiam suam præmiserit. Et hæc editio Basileæ, ubi tum typographica ars, ipso Manlio teste, (*) maximè florebat, lucem sine dubio adspexit. *Altera*, quam cum sequentibus ipse vidi, typis impressa est Francofurti ad Mœnum anno 1566. *Tertia* iterum Basileæ anno 1572. prodiit, eodemque anno *alia* quædam Gorolitii. *Quarta* denique anno 1594. de novo Francofurti prelo subjecta est. Plures fortè numerari possunt editiones, sed eas saltem percensere volui, quæ mihi cognitæ sunt, quasque sufficere arbitror ad demonstrandum, quanta apud majores nostros, & quam bona hujus libri existimatio & pergrata fuerit habita ejus cum utilitas, tum jucunditas. An verò inter eum & *Jacobum Manlium*, historicum clarissimum, cujus de Stirpis Austriacæ Majoribus, sepulturis, templis, cœnobiis erectis usque ad Rudolphum II. Imperatorem liber in Bibliotheca Vindobonensi extare legitur, (**) aliqua fuerit conjunctio sanguinis, me ignorare fateor.

§. 4.

Progredior ad autorem ipsum vaticinii nostri, quem, ut brevi me expediam, puto fuisse PHILIP. MELANCHTHONEM, celebratissimum quondam in Academia Wittebergenfi Professore, virum communi omnium suffragio multis literarum studiis & liberalissimis doctrinis imbutum ornatissimumque. Varias autem habeo causas, quæ me impellunt, ut hunc autorem esse in primis judicem. Nam licet Loci Communes Manlii non ex ore solius Philippi sint excerpti,

A 3

sed

(*) pag. 577. sq.

(**) Acta Erudit. Germ. parte 112. p. 257. sq.

sed plures habeant autores, tamen Manlius ex istis omnibus præcipuè nominat *Philippum Melanchthonem*, cæterorum nominibus omiſſis, quinetiam ex ipſo libro legenti ſatis conſtat, plurima fuiſſe ejus viri vel effata vel dictata, quibus in juvenili ætate diligenter auſcultarit. Deinde ita ſentio propter conſonantiam ſtyli, cum, ſicut Melanchthon in reliquis libris, cum primis verò Historicis, ſimplici, plano, perſpicuo, æquè ac terſo & eleganti utatur, eundem in hoc vaticinio, niſi plane hoſpes in ſcriptis Melanchthonianis fueris, deprehendes. Tandem me movent aliæ circumſtantiæ v. g. patria & ingenium Philippi, quæ rem magis illuſtrant. Scribit ſub initium vaticinii: Amicum ſuum miſſum eſſe in aulam Palatinam ante XL. annos; quo tempore, ſi retrò reſpicimus & numeramus annos, quibus Manlius Philippo Melanchthone præceptore Academico uſus eſt, ipſe Philippus vix ex ephebis exceſſit, & quæ geſta eſſe commemorat, in juventute ejus accidiſſe videntur. Potuit autem Melanchthon, & ſine dubio diſcupiit quàm maximè reſciſcere ea, quæ in patria ſua facta erant. Natus enim erat Brettæ in Palatinatu inferiori Anno MCCCCXCVII. (*) Et ſicut ingenium ad hiftoriam rectè excolendam naturâ ferebatur, eamque ſuis cogitationibus & ſcholiis explicare ſolebat, non amplius dubito, cum idem propè argumentum tractet in fatidico iſto textu, de autore; ſed perſiſto in ſententia, fuiſſe neminem, niſi Philippum Melanchthonem. Hæc ſcribo, tamen non ita, ut prætoriam autoritate alicui obtrudam meam opinionem. Sunt argumenta topica, non apodiſctica; his ſi caremus, iis ſæpe numero & utiliter inhæremus, donec meliora & certiora edocti, ſententiæ aliorum cedamus, & pro candore viris eruditis neceſſario noſtram libenter mutemus.

§. 5.

(*) Camerarius in vita Phil. Mel. Chytræi Orat. de Creichgovia.

§. 5.

Possem hac occasione copiosius differere *de natura istiusmodi vaticiniorum*, & num liceat, illa adhuc à viris eruditis, ac cum primis quidem Theologis, expectare. Sed rem breviter expediam, me relaturus ad prolixas expositiones de hac materia à literatis hominibus conscriptas. Etsi donum vaticinandi propriè pertinet ad Ecclesiam, Prophetarum & Apostolorum tempore florentem, nec promissa sunt nobis hac ultima & effœta mundi ætate ejusmodi charismata, inficias tamen ire non possumus, Deum extraordinario modo rarissimè quidem, sed tamen nonnunquam mentes virorum Sanctorum vel heroicorum gratia ista futura præsentendi, ac de his aliquid præfagiendi impertire. Volo autem hæc intelligi *de rebus non ad fidem, sed ad fata Ecclesiæ vel Politicæ* spectantibus. De rebus fidei nihil potest prædicari aliud, quàm quod dudum prænunciatum est. Habemus Verbum Dei regulam immotam, cui tenaciter adhærere nostrum est, & cum Paulo firmiter statuimus, etiamsi nos, aut Angelus è cœlo evangelizet, præter id, quod Apostoli nobis evangelizaverunt, anathema esse Gal. I. v. 8. Quemadmodum igitur in rebus fidei, seu doctrina Christiana nihil immutari nec potest, nec debet: ita nec opus est ulla prophetia nova, quæ ad superstitionem & fanaticismum facilè aditum parare solet. De rebus facti autem, sive fati Ecclesiæ & Politicæ aliter sentiendum est. Sunt aliqui homines singulari quadam facultate de futuris præfagiendi instructi, etsi non equidem definiam, utrum hoc fiat peculiari afflatu Divino, an verò alias habeat causas naturales, sagax scilicet judicium, longum rerum usum & experientiam. Inerat ista facultas etiam viris prudentibus apud ethnicos, nulla propterea suspitione vetiti cum Pythone pacti, aut magiæ ac fraudis, onerandis. De Cicerone testimonium perhibet Cornelius

melius Nepos apud Atticum : ipsum non ea solum , quæ vi-
vo se acciderunt , futura prædixisse , sed etiam quæ postea
usu venerunt , cecinisse , ut vatem ; atque prudentiæ ejus illud
tribuit , quam quodammodo divinationem esse contendit.
Quantò magis verò id de viris Christianis , iisque pruden-
tibus , longoque rerum usu expolitis affirmabitur , ac in pri-
mis Theologis sententiosis , quibus scrinia eventuum cum
in historia sacra tum profana adeo patere debent , ut ex his
quandoque possint conjecturas de futuro statu depromere ,
& de exitu rerum non leviter , ac de personis ipsis judicare ,
præsertim si aliqua revelatio Divina accesserit , cujus testimo-
nio interno excitati & confirmati , eò alacrius & profundius
in istas cogitationes veniunt. Quæ enim ad Ecclesiæ & Rei-
publicæ statum , aut fata etiam singulorum quorundam ho-
minum spectant , in hisce Deum quandoque hodiernum ali-
quid revelare , nonnulli etiam ex nostris Doctoribus credunt.
Deum utique hoc facere non posse , nemo adferet : quod ve-
rò nec velit , nulla ratione idonea comprobari potest. Nul-
libi fane Deus , quod hoc amplius facere noluerit , declara-
vit. Quæve ut olim hoc facere eum induxere causæ , adhuc
hodie , ut idem faciat , eum permovere possunt. Verbis utor
D. Buddæi (*) memorabilibus , licet idem statim moneat , cau-
tè & admodum circumspectè hac in re versandum ; in iis ve-
rò rebus , quæ ad fidem , vitamque rectè instituendam per-
tinent , post clausum Novi Testamenti canonem nullas am-
plius revelationes à Deo immediatè expectandas esse.

§. 6.

Non destituimur sanè *exemplis plurimis Virorum , cum
Theologorum , tum Politicorum illustrium* , quibus facultas di-
vinatoria quasi insita est , & qui non rarò vel de mutatione
Statuum

(*) Compend. Institut. Theol. Dogm. I. I. c. 2. de Revelatione &
Scriptura S. §. 8. p. 59. sq.

Statuum in Ecclesia & Republica, vel de personis ipsis accuratè vaticinati, & vel magnum aliquid, præstans & excelsum, vel etiam triste & fatale summis & imis viris ominati sunt, quorum syllogen temporis gratia nunc non exhibebo. Ut tamen in gratiam vatis nostri, Philippi Melanchthonis, aliquid dicam, non dissimiles personas ex Theologis trium præcipuarum religionum, Romano-Catholicæ, Evangelico-Lutheranæ & Reformatæ Ecclesiæ proferam. Antiquum in Romano-Catholica Ecclesia vatem tradunt fuisse MALACHIAM, Archi-Episcopum Armaghanum in Hibernia, Sec. XII. florentem, amicum *D. Bernhardi* conjunctissimum. Extat monumentum aliquod hujus viri, in quo de Pontificibus Romanis, eorumque successione continua usque ad finem mundi præfagiisse fertur. Etsi verò clarissimos viros *Claudium Franciscum Menetrier*, è Soc. Jesu Doct. Gallum, & *D. Samuelem Andreae*, Theologum Reformatum Marpurgensem inter se committo, utrum Malachias autor sit hujus pervulgati vaticinii, nec ne? quod ille negasse, hic affirmasse legitur; (*) nemo tamen inficias ibit, autorem aliquos memorabiles posuisse characteres, quibus non solum quidam Pontifices connotati accuratè dignosci possunt, sed etiam qui complementum suum exactè habuerunt; cum tamen etiam plurimi tali symbolo ornati sint, quod perobscuram & contortam, imò interdum plane nullam admittit declarationem. Præter vetustiores, quibus commoda facta est applicatio prophetiæ Malachianæ, Pontifices, recentissimum maximè puto esse memorabile exemplum de *Innocentio XIII*, cui Malachias tribuerat Symbolum: *De bona religione*. Homo aliquis ingeniosus sub auspiciis pontificatus ejus per purissimum anagramma ex hoc eliciebat: *De genio Alberoni*; autumans

B fore

(*) Conf. Heinsii *Rurke Fragen über die Kirchen Histor.* Sec. XII. Tom. 3. q. 1038.

fore, ut Cardinalem Alberoni exulem & inquisitioni obnoxium absolvat, & in gratiam recipiat. Eventum verò jam diu huic divinationi respondisse, acta publica satis luculenter testantur. E nostris D. MART. LUTHERUS inter eos referendus est, qui de rebus secuturis, & ad fata tum Ecclesiæ, tum Politicæ pertinentibus multa egregia prædixit, cujus rei præcipuum documentum exhibet constans ejus assertio: se oratione sua ardenti effecturum, ut, quoad ipse vivat, Germania pacata & à bello libera sit; sic ut *Nicolaus Marcus*, civis aliquis Francofurtanus, vir pius, quoties de bellico tumultu in vicinia fama percrebuit, dicere solitus sit: *Vivente Luthe- ro nihil tale metuo.* (*) Nec hanc Lutheri prædictionem aut spem fallacem fuisse, exitus comprobavit, cum ipso vix defuncto flamma cruenti belli in superiori Saxonia vehementer exarserit. Cætera ejus vaticinia à *Glasero*, *Sauberto*, aliisque collecta silentio nunc prætereo. (**) Si ad cœtum Reformatæ, vel potius Anglicanæ ecclesiæ progredimur, famigeratissimus ille Theologus & Chronologus, JACOBUS USSERIUS supra nominati Malachiæ, sed post spatium aliquot seculorum, ac in diversa religione, eadem in cathedra Archi-Episcopali Armaghano - Hibernica successor eminet. Commemorant de eo autores fide digni, ipsum dono quodam prophetico claruisse, adeoque multa, in primis in senectute cana, prædixisse, quorum complementum ætas secuta secum tulit. (***) Ex quibus omnibus satis apparet, semper fuisse viros ingeniosos, pios & experientes, qui, licet non

Pro-

(*) Wolffii Lect. memorab. Tom. 2. p. 78. Danhaweri Memoria Thaumasiandri Luth. renovata. Dispp. Theol. Parte Poster. XLIX. p. 1069.

(**) Danhawer. l. c. p. 1067.

(***) è Thoma Smith in vitis quorundam illustrium virorum recitat Heinsius in den Fragen aus der Kirch. Hist. Tom. 6. p. 543.

Prophetæ ipsi, tamen aliqua facultate vaticinandi vel præsa-
giendi de futuris rebus Ecclesiasticis ac Politicis fuerint or-
nati atque celebrati. Demus itaque, Philippum Melanchtho-
nem ex eorum numero fuisse, qui hæc & plura alia, adhuc
in mera Dei providentia reposita & futura contingentia, tum
ingenio & experientia pollentes, tum etiam arcano quodam
& plus quam naturali instinctu concitati, scite & accuratè
præsenferunt atque præsagiverunt.

§. 7.

Ordiamur igitur ab argumento verborum *Philippi Me-
lanchthonis* supra citatorum, quæ continent *triplicem divi-
nationem* 1. amici cujusdam de CAROLO V. ejusque excel-
lenti natura, jam tum in ipsa adolescentia enitente; cujus rei
complementum ipse Melanchthon coram adspexit, & rebus
gestis Magni illius Imperatoris comprobatum est. 2. ipsius
Melanchthonis, qui occasione indolis illius augustissimæ Ca-
rolinæ ad ejus NEPOTEM CAROLUM, Philippi II. Regis
Hispaniarum filii, accedit & de eo multa egregia ominatur.
3. ejusdem *Melanchthonis* de CAROLO SEXTO olim regna-
turo, quem ego puto à præcedenti Nepote Caroli Principe
Hispanico hoc loco distingui, idemque deinde aliquot argu-
mentis probare enitar. Cognoscimus igitur, nomen CARO-
LI ansam vaticinandi five ominandi præbuisse Philippo Me-
lanchthoni, ac de *tribus Carolis* ipsi sermonem fuisse, *non
duobus*, quorum historiam quam brevissimè commemorabo.

§. 8.

Primus *Carolorum*, de quibus sermocinatur autor noster
est gloriosæ & immortalis memoriæ Princeps, CAROLUS V.
Romanorum Imperator semper Augustus, Hispaniarum ac
Indiarum Rex, Archi-Dux Austriæ, Dux Burgundiæ &c. Na-
tus ille fuit anno MD. Gandavi, Patre Philippo Austriaco,
Maximiliani I. Rom. Imper. filio, & matre Johanna, Ferdi-

nandi Catholici, Regis Hispaniæ filia, Regni Hispanici potitus est post obitum Patris præmaturum anno MDXVI, Imperium autem Romano-Germanicum unanimi suffragio Principum Electorum accepit MDXIX. & huic quidem XXXVIII. annos gloriose præfuit, donec oneris summi, cui etiam maxima sæpe sceptrum succumbunt, pertæsus, sponte imperio se abdicaret, conferens se biennio ante mortem in monasterium aliquod Hispanicum, & beatum ex hac vita discessum, verè Christiana præparatione, fideque in vulneribus Jesu unicè reposita, expectans, qui tandem incidit in ætatis annum LVIII. Quanta vero pietas, sapientia, clementia, mansuetudo, fortitudo & quam multæ aliæ virtutes in summo hoc Principe fuerint, de iis præstat tacere, quàm copiose loqui. Etiam hostes Cæsaris admirati sunt magnitudinem animi, & Galli, quibuscum maxima bella gessit, laudem dignam meritamque Heroi nostro tribuere. Sed cum ob oculos habeamus scriptorem Evangelico-Lutheranæ religioni deductum, Philippum Melanchthonem, audiamus ipsius & aliorum Doctorum hujus ecclesiæ, qui ad spectum gloriosissimi Cæsaris ipsi dignati sunt, aut ab ipsius ætate proximè abfuerunt, memorabiles sententias. *D. Lutherus* æquitatem & clementiam CAROLI V. magnis laudibus extollit, (*) ita scribens: Erstlich muß ich den lieben Kayser Carol entschuldigen seiner Person halber, denn er hat bisher auch jetzt auf dem Reichs-Tage (1530. Bey Ubergabe der Augspurg. Conf.) also sich erzeigt, daß er aller Welt Gunst und Liebe überkommen, und würdig wäre, daß ihm kein Leid wiederführe; Auch die unsern nicht anders, denn Kayserliche Tugend und Lob von ihm zu sagen wissen. Und daß ich des alles etliche Exempel anzeige, so ist das ja eine wunderliche seltsame Sanftmuth, daß seine Kayserliche Majestet unsere Lehre nicht hat wollen
vera

(*) Tom. 5. Jenens. German. fol. m. 280. b.

verdamnen, ob sie wol von geistlichen und weltlichen Fürsten hefftiglich darauf gehet und gereicht ist, mit unableslichen Anhalten, auch ehe er aus Spanien kommen ist. Aber Seine Majestet hat gestanden, wie ein Fels, und zum Reichs-Tage geeilet, und ein gnädiges Ausschreiben gethan, willens die Sachen gütlich und freundlich zu handeln. Soll auch gesagt haben, es müsse ja nicht so gar böse Lehre seyn, weil so viel grösser, höher, gelehrter und redlicher Leute solches annehmen. *Philippus Melanchthon*, autor hujus vaticinii, qui αὐτόπτης Cæsaris in comitiis Augustanis MDXXX. fuit, considerans raras illius virtutes, dotes animi & fortunam, non satis prædicare ea omnia potest. Excerptis ex ore Melanchthonis *Manlius in his Collectaneis suis* multa ejus scitè dicta de hoc Imperatore, in quibus mirificè laudavit ipsius modestiam (*), sapientiam (**), consilium (***), temperantiam (****), amorem historiæ & bonarum literarum, itemque patrocinium eruditorum: (*****) & in primis jucunda est commemoratio ipsius erga populares suos, (Germanos enim tales esse judicavit, eò quod Flandria pars Circuli Burgundici, & hic iterum insignis portio status Imperii Romano-Germanici antiquitus habebatur) gratiæ ac benevolentiae. (*****) Orta enim dissensione aliqua inter Hispanos & Germanos, quidam Hispani rogant Imperatorem insolenter, ut ex aula Germanos dimittat, quibus satis humaniter respondet: se curaturum, ut liberentur ab hac molestia, si ferre eos amplius non possent. Re prudenter deliberata, indicit certum diem, jubetque Germanos omnes in unum locum convenire. Tum Imperator ad Germanos conversus: Optimi conterranei, inquit, mei Hispani petiverunt, ut vos omnes ex mea aula dimitterem, quia etiam sum Germanus. Venite igitur, abe-

amus,

B 3

(*) p. 177. & 197. (**) p. 617. (***) p. 621. (****) p. 351. sq.
 (*****) p. 552. sq. (*****) p. 627.

amus, ne fimus illis molesti, & conscenso equo præcedit eos, illi læti clamantes sequuntur. Hispani, quos confestim suæ insolentiæ puduit, subito accurrunt, & prostrato corpore veniam inconsideratæ petitionis propter Deum petunt, qua impetrata, & sapienter & non gravatè ac comiter tota dirempta est contentio. Unum mihi liceat addere testem domesticum, de virtutibus magni illius Cæsaris perorantem D. *David Chytræum*, γνήσιον Philippi Mel. discipulum, virum doctrina & ingenio præstantissimum, primariumque suæ ætatis Historicum. Is (*) de *Carolo V.* talem habuit orationem: Interea bonitatem & præsentiam Dei in Caroli V. gubernatione grati agnoscamus, & sapientiam ac virtutem hujus Herois celebremus. Verè enim de eo adolescente, admodum ad Romani Imperii fastigium recens evecto, vir sapientissimus *Mercurinus Gattinaria* veluti vaticinatus est, dicens Pontano Electoris Saxoniae Cancellario: bene fecisse Principes Germaniæ, quod Carolum Imperatorem elegissent; experturos enim, quod sit *sapiens & bonus*. Deinde *Chytræus* adducit exemplum bonitatis & moderationis ostensæ in captivitate Regis Galliae Francisci; sapientiæ verò testimonium à *Schönbergio Cardinali Capuano* mutuatur, (**) qui, reversus ex legationibus in Hispaniam, Galliam & Angliam, cum interrogaretur: quid in tribus illis regnis admiratione & memoratu maximè dignum vidisset? concinnè admodum & breviter respondit: in Gallia, pulchrum regnum; in Anglia, pulchrum Regem; in Hispania sapiens consilium Regis se invenisse. Ut verò pietas est initium sapientiæ, cæterarumque virtutum omnium metropolis, ita non possum non paucis recitare ejusdem Chytræi de pietate *Caroli V.* orationem. Cum enim postea (***) monuisset, Caroli Imperatoris votum fuisse

(*) In Orat. de tribus ætatis suæ Cæsaribus Augustis, *Carolo V.* *Ferdinando I.* & *Maximil. II.* p. 16. (**) l. c. p. 18. (***) p. 46.

fuisse unicum, ut Respublica orbis Christiani pacata maneret, addit, eum pro pace preces, pluribus verbis à seipso conceptas, quotidie recitare solitum esse; nec tamen, ut à pueritia assueverat, horas suas seu preces canonicas in militia & domi legere intermisisse, ita, ut familiares precum illius assiduitatem & prolixitatem cernentes, *Carolus, alioqui naturâ taciturnum, sæpius cum Deo, quàm cum hominibus loqui* dicerent. Nolo fusius loqui de Principe tanto, cui pietas, virtus & facta heroica dudum immortalitatem donaverunt.

§. 9.

Alter ille CAROLUS *Princeps*, cujus in Melanchthoniano vaticinio mentio facta est, NEPOS dicitur CAROLI V. Hic filius *Philippi II.* Hispaniarum Regis fuit primogenitus, quem ipsi *Maria*, Johannis III. Portugalliæ Regis filia & prima ejus conjux, anno MDXLV. peperit. Habemus verò dissentientes de hujus Principis indole, moribus ac morte, scriptorum sententias. Nolo tamen prolixè eas recitare, ne limites dissertationis meæ transilire videar. Nec sum eorum genere, qui, etsi historias remotissimorum temporum recenseant, plus tamen sapere, & de iis certius judicare, imò quandoque nescio qua prætorica autoritate sibi arrogata definitivam sententiam ferre, ac persuadere aliis volunt, sic & non aliter res esse gestas, cum nihilofecius συγχρόνως vel proximos illi ætati scriptores aut contradicentes habeant, aut inter se ipsos mirificè disputantes; ideo cum primis, quod aut nulla tabularia & documenta arcana viderunt, aut testes fide digni supersunt nulli, aut pro inclinatione proprii ingenii nimio partium studio sæpius, abripiuntur & vetusti & hodierni historiographi. Premam igitur vestigia autoris nostri *Philippi Melanchthonis*. Is: *Audio*, inquit, *mirabilia dici de Imperatoris CAROLI V. NEPOTE, ut ego credam, aliquid magni fore.* Paucis interjunctis, quæ tamen propter inopi-

inopinatam & præmaturam mortem evanuerunt, pergit: *Genesis est talis, qualem nunquam vidi præstantiorem.* Egregiam igitur naturam & bonam indolem illuxisse in principe juvene, quæ ad regimen Hispanicum feliciter capeffendum spem fecerit maximam, autor affirmat. Illa quidem spes postea est præclusa, cum vix XXIII. ætatis annum attigisset; Patrem enim antevertit, anno MDLXVIII. & in flore juventutis periit morte, ut dicunt, violenta. Quo verò casu, quibus de causis, & quo consilio id ipsi evenerit, relinquo historiarum scriptoribus (*); sufficit, eum nunquam ad regimen Hispanicum evectum esse, nec in serie Regum sub nomine *Caroli II.* quod ipsi, si rerum potitus fuisset, debebatur, reperiri.

§. IO.

Venio nunc ad eum, cujus gratia tota mea adornata oratio est, Principem summum, quem vates noster, addito numero, jam tum expresse nominat CAROLUM SEXTUM. Hunc & non alium esse, de quo vates dixit ante bina secula, quàm Serenissimum, Potentissimum, Invictissimumque Principem ac Dominum, Imperatorem nostrum Augustissimum, nunc florentem, certò mihi persvadeo. Antequam verò id probem, ordine, ut antea solitus sum, procedam, ac quæ Ejus ex prosapia *Caroli V.* Imperatoris sit generatio, cum paucis aliis ad cognoscendam gloriosissimi Cæsaris personam, præmonebo. Ortum verò habet Imperator Augustissimus *Carolus VI.* ex linea foeminina *Caroli V.* Masculina enim Hispanicum sceptrum tenuit usque ad *Carolus II.* in ipso hujus seculi primordio, anno MDCC. mortui. Ita se habet schema Genealogicum:

PHI-

(*) Zieglers *Schauplatz der Zeit.* pag. 876. sq. Hübners *Fragen von der Polit. Histor.* Parte 2. p. 262. sqq.

PHILIPPUS AUSTRIACUS

filius Maximilianus I. Imp.

Conjux

JOHANNA

filia Ferdinan-
di Cathol. Re-
gis Hispan.

CAROLUS V. Imper Rom.
(I. in ordine Regum Hispaniæ)
† 1558.

FERDINANDUS I.
Imper. Rom. † 1564.

PHILIPPUS II. Rex Hispan. † 1598

CAROLUS Archi Dux
Austriæ † 1590.

CAROLUS
ante patrem
obiit 1568.

PHILIPPUS III.
Rex Hispan. † 1621.

FERDINANDUS II.
Imp. Rom. Succedit pa-
trueli Matthæ † 1637.

PHILIPPUS IV.
Rex Hispan. †
1665.

MARIA ANNA
nupta Ferdinan-
do III. Imp. Rom.
† 1646.

FERDINANDUS III.
Imper. Rom. Conjux
Maria Anna Hispanica
† 1657.

CAROLUS II. Rex
Hispan. † 1700.

LEOPOLDUS Imp. Rom.
† 1705.

JOSEPHUS Imp.
Rom. † 1711.

CAROLUS VI. Imp.
Rom. electus & co-
ronatus 1711. (III. in
ordine Regum Hi-
span.)

Ex hoc apparet, Aviam Paternam *Mariam Annam* fuisse, ex linea descendente *Caroli V.* Principem Regiam Hispanicam. Natus autem est Augustissimus Cæsar *Carolus VI.* anno MDCLXXXV. Calendis Octobris, Patre *Leopoldo I.* Rom. Imp. gloriosissimæ recordationis; Matre *Eleonora Magdalena Theresia*, Philippi Wilhelmi Electoris Palatini filia natu maxima. Is, defuncto *Carolo II.* Hispaniarum Rege, legitimus Monarchiæ Hispanicæ hæres ab Augustissimo Parente Leopoldo Imperatore, aliisque confœderatis Regibus & Principibus declarabatur. Ita enim res comparata erat, ut, cum deficeret ex Patre Philippo Austriaco masculina senior, scilicet *Carolina*, in *Carolo II.* Hispaniæ Rege anno MDCC. mortuo, junior, sive *Ferdinandina & Austriaca*, jure hæreditario succederet linea. Sed quàm funestum & acerbum bellum propterea ortum sit, Rege Galliæ *Ludovico XIV.* id ægrè ferente, ad testamentum *Caroli II.* provocante, Nepotemque suum, *Philippum Andegavensem* Principem, hæredem declarante, in recenti nobis est memoria. Interea *Carolus* auspicio Leopoldi Imper. & sociorum belli cum armata classe in Hispaniam trajectus, Rex Hispaniæ salutatus, nomenque CAROLI III. adeptus est. Sed Divina providentia tantum Principem inquietis & diffociatis Hispanorum animis eripuit, Germaniæque patriæ ac popularibus suis, tanquàm carum ac pretiosum munus iterum donavit. Nam cum *Josephus*, Imperator Romanus & frater ejus germanus, inopinata morte ex hac misera & mortali vita discederet, unanimi Electorum S. R. I. suffragio CAROLUS Imperator Romanus anno MDCCXI. mense Decembri, Francofurti ad Mœnum coronatus est; & cum post *Carolum V.* nemo in serie Imperatorum illud nomen Caroli habuisset, CAROLUS VI. appellatus, hujus nominis augustissimi Philippus Melanchthon in vaticinio suo honorificentissimam facit mentionem, ac quicquid in eo prædictum est, id totum ad personam CAROLI

ROLI SEXTI, Imperatoris nostri Gloriosissimi Clementissimi-
que referendum esse, mea perpetua hætenus fuit sententia.
Scio equidem, viros aliquos eruditos & præstantes, quibus-
cum, cum incideremus fortè in istam materiam, hanc me-
am communicavi sententiam, dubium habuisse, annon Phi-
lippo Melanchthoni sermo potius fuerit de Carolo, Nepote
Imperatoris Caroli V, Philippi II. Hispaniæ Regis filio, tum
adhuc vivente? Sed, ut opinor, & ex ratione, & ex Histo-
ria ac Chronologia ostendam, efficiamque, ut res clarissi-
ma fiat, *non posse hoc vaticinium de ullo alio Principe, nisi
de Imperatore aliquo Romano, CAROLI SEXTI nomine olim
appellando, intelligi.*

§. II.

Primum argumentum è Synchronismo historie peten- Arg. I.
dum erit, quando & quo tempore hoc vaticinatus sit Me-
lanchthon? Certum est, eum hunc sermonem fecisse circi-
ter annum MDL. Namque initio dicit, *ante quadraginta an-
nos legatum à Maximiliano I. in aulam Palatinam missum, ho-
norificentissimè de Carolo V. adhuc adolescente sensisse.* Ado-
lescentiam autem Caroli V. si ex ipso anno & die Natali MD.
ejus numeraveris, incidet in X. ætatis annum, sive à Nato
Christo MDX. Eo tempore *Maximilianus I.* adhuc superstes
erat; *Carolus V.* verò nepos ejus spem de se facere poterat
optimam, propter excellens ingenium & generosissimam
naturam, ineunte adolescentia conspicuam. Si itaque retrò nu-
meremus ab anno X. ætatis, sive ab adolescentia Caroli V.
quadraginta annos, Philippus Melanchthon *circa annum
MDL.* vatem se præstitit. Hoc anno etiam *Carolus*, Philippi
II. Hispan. Regis filius, & Caroli V. nepos, jam fuit quin-
que annos natus, & specimina prima ingenii sui edere potuit;
tandem verò *Carolus V.* adhuc imperium Romano-Germa-
nicum tenuit, cum hæc diceret Melanchthon, quo sexan-

nis post nempe anno MDLVII. sponte se abdicavit. Quæ cum ita sint, necesse est, Melanchthonem prospexisse ac præfagiisse de Imperatore *Carolo VI.* quem sperabat regnaturum quidem olim, sed, quem sciebat simul nunquam fore, nec electum iri, rebus sic stantibus, ex linea Hispanica *Carolus Nepotem Caroli V.* & Philippi Regis Hispaniæ filium. In toto enim orbe pervulgatum, ac ipsi Melanchthoni tanquam viro erudito & bono historico cognitum erat, jamdudum & ante XIX. annos, nempe anno MDXXXI. fratrem Caroli V. *Ferdinandum I.* qui tunc erat Rex Bohemiæ & Hungariæ, à statibus S. R. I. suffragante ipso Fratre *Carolo V.*, electum & publicè renunciatum esse Regem Romanorum. Cesseratque *Carolus V.* jam tunc fratri Ferdinando ac posteritati ejus terras Austriacas, & non invidebat, si ex Ferdinandina linea postea Romani eligerentur Imperatores, præterito filio Philippo, cui relinquebat terras Hispanicas. Difficulus igitur & per rationem status planè non poterat fieri, ut vel persona vel familia Ferdinandi, ad fastigium Imperii Romano-Germanici, & vivo & mortuo Imperatore *Carolo V.* partim evecti, partim evehendi, exclusa, *Caroli V.* filio Philippo II. Hispaniarum Regi, ejusque nepoti *Carolo*, ulla spes adipiscendi Imperium Germanicum superesset, præsertim cum eo tempore Ferdinando Regi Romano jam tum natus esset filius *Maximilianus*, cui spes successionis & futuræ eligibilitatis, ut ita mihi liceat loqui, in imperio Romano erat proxima. His præmissis iterum iterumque statuo, Melanchthonem præfensisse ac præfagiisse de Imperatore aliquo *ex linea Ferdinandina* masculina, aut saltem in imperio Romano-Germanico regnaturo **CAROLO SEXTO.**

§. 12.

Arg. 2.

Alterum argumentum erit ipsa *Caroli* & tam accurata denominatio, quod futurus sit **SEXTUS** in ordine imperantium *Carolorum*. Id iterum minimè quadrat ad *Carolus Prin-*

Principem Hispanicum, Caroli V. Nepotem. Fac enim, ipsum defuncto Parente Philippo II. rerum potitum fuisse, non tamen *Sextus* in numero Regum Hispaniæ, sed *Secundus Carolus* dicendus erat. *Carolus* qui in ordine Imperatorum Romanorum *Quintus* appellabatur, in Hispanicis Regibus *Primus* numerabatur. Cui si successisset Nepos in hoc regno, nomen *Caroli II.* extra controversiam habuisset, sicut hoc nomen ultimus, quem jam nominavi, ex Carolina linea masculina Rex Hispaniæ, sub auspiciis hujus seculi mortuus, gessit. Quod si itaque de *Carolo* aliquo *Sexto* Melanchthoni sermo fuit, necesse est, aut hunc respectu Caroli V. Imperatoris ita nuncupatum esse, & Imperatorem aliquem hujus nominis oriundum præfagire; aut dicendum erit, Melanchthonem ipsum Nepotem Caroli V. Principem Hispanicum etiam noluisse denotare, sed transfiliisse numerum Regum Hispanicorum, usque quò aliquis in iis regnet Carolus Sextus, quod tamen, cum nondum extiterit, nec an venturus sit in Hispanica Monarchia, certò constet, valde peregrinum & coactum videtur.

§. 13.

Tùm *ipsa verborum Melanchthonis connexio, natura & Arg.3. emphasis* id secum fert, ut de alio aliquo Carolo, quàm Caroli V. Nepote intelligatur vaticinium. Ita enim progreditur in oratione sua per κλίμακα, ut vocant, & gradationem. Primum quidem commemorat & laudat Caroli V. adolescentiam. Deinde comparat ingenium nepotis ejus cum virtutibus adolescentiæ Avi, & multa bona de eo, si regnaturus sit, ominatur. Tùm verò abrupto sermone, & quasi meditatione nova futurorum, quod vatis solet esse proprium, animi quidem initio pendens, sed subito excitatus: *Quis scit*, inquit, *quidnam CAROLUS SEXTUS designaturus sit?* Deus ipsi suam gratiam largiatur. *Videtur aliquid magni portendere,*

dere, & præstiturus esse. Quæ quidem verba, si nativam ac propriam significationem adhibemus, id sibi volunt, ac si dixerit: De *Carolo V.* adolescente multa præclara dicta sunt, quæ etiam, imperio Romano ipsi tradito, egregiè sunt completa. *Carolus* nepotem ejus multi viri præstantes, qui naturam & ingenium illius coram adspexerunt & admirati sunt, magnam spem facere boni Regis, si regnum aliquando adeptus fuerit, affirmant. Sed quid dicam de *Carolo Sexto*? quis scit, quid is olim designaturus, & annon avitas virtutes imitaturus, imò superaturus, imperiumque Romanum, quod in *Carolo V.* optimum, verè benignum ac fortissimum Heroa, quocum pauci comparandi sunt, habuit, simili exemplo, felicique & glorioso regimine mirum in modum exhilaraturus sit? Ego ipsi, cum venerit, etsi adhuc remotum sit, & à mea ætate alienum ejus imperium, Divinam gratiam ex animo precor atque exopto. Puto equidem, rem per se esse tam claram, ut nisi vim verbis & sensui orationis inferre velimus, primo intuitu cognosci possit, *Melanchthonem Carolus* Nepotem Imperatoris tum viventem, à *Carolo Sexto* adhuc venturo valde disjunxisse, & cum de illo dixerit, immutato sermone & accentu de hoc præfagiisse.

§. 14.

Arg. 4. Denique observandum maximè est, loqui vatem nostrum de tali Principe Heroico, qui cum Turcis præliaturus, eosque debellaturus sit. Fortasse, inquit, Turcæ vires labefactabit. Id non tam de Rege aliquo Hispanico, quàm de Imperatore Romano dici potest. Equidem inficias ire nequeo, bella etiam intercessisse Regibus Hispanicis cum Turca; verum enim verò, illa longè sunt inferiora bellis, quæ inter Imperatorem Romanum & Turcicum gesta sunt, aut geri possunt. Hispani quidem vicinos habent Turcas in Barbaria, & non rarò cum prædonibus maritimis è regnis Algeriano, Tunetano &

& Tripolitano, bella gesserunt, imò etiam quandoque in favorem Pontificis Romani & equitum Melitenfium exercitum contra Turcas duxerunt ; sed cum inter Hispaniam & Africæ partem vicinam Barbariam mare Mediterraneum interfit, & præter deprædationes maritimas, semel expul-
 sis ac deletis Mauris, Hispani à Barbaris nullum magnum damnum metuere opus habeant, vel rariora sunt inter has gentes bella, vel citius conficiuntur & cessant, nec ulla tam ampla de Turcis reportata est victoria Hispanorum sequentibus temporibus, ut de hac commodè ista vaticinatio, quæ spem maximi lucri victori facit, explicari queat. Aliter verò se res habet cum Romano Imperio. Notum enim est, Turcicum Imperium tam propinquum esse Germaniæ, ut per Hungariam ipsi majus immineat periculum. Sicut enim fines Turcici Imperii & Hungariæ inter se cohærent, adeoque multa & atrocia bella inter has nationes interveniunt, ita potest accidere, ut, Turca victoriam reportante, per Hungariam in Germaniam fiat irruptio. Clarissima ex veteri & recentiori ætate habemus ac verè cruenta vestigia. Idem *Carolus V.* Imperator impetum Turcarum sustinuit suo tempore, cum *Solymanus* Imperator bellicosus, invidens Ferdinando coronam & sceptrum Hungariæ, anno MDXXIX. viam sibi sterneret per illud regnum, ipsasque in terras Austriacas irrumperet, Vindobona, Sede Imperiali Caroli V. graviter, sed frustra obsessa. Sequentibus temporibus, & cum e domo Austriaca electi Imperatores simul Hungariæ regno præessent, bella crudelissima sæpius gesta sunt cum Turcis, & his non rarò maximum periculum Germaniæ impendere visum est, quod superiori seculo anno MDCLXXXIII. imperante *Leopoldo I.* gloriosæ memoriæ, Vindobonam maximo suo cum incommodo expectam esse, novimus. Quamobrem cum de Principe aliquo, cum Turcis fortiter præliaturo, prænunciatum sit, id, si commodè
 &

& propriè interpretari volumus, de Imperatore Romano potius, quàm Rege aliquo Hispanico intelligendum erit. In illorum ordine autem post Carolum V. nullum nisi hodiernum Imperatorem, hujus nominis SEXTUM, regnasse constat, & postea luculentius demonstrabitur.

§. 15.

Arg. 5. Postremò omnium non habebimus meliorem hujus vaticinii interpretem, quàm *accuratum rerum prædictarum eventum atque clarissimum complementum*. Quemadmodum enim certitudo eventuum & in sacris & in aliis literarum monumentis fidem alicui rei perhibet plenissimam, & licet de veritate promissionum, præcipuè in Divinis prophetiis, nullo modo dubitandum sit, animus tamen humanus propter ingenitam imbecillitatem non rarò fluctuat, tum verò, cum exspectatus exitus venit, omnis penitus evanescit dubitatio, mens contra confirmatur, & pro verò & genuino sensu vaticinii ex complemento suo pugnat; ita etiam verba Melanchthonis commodiorem non admittunt, nec desiderare possunt interpretem, nisi, cum id, quod de CAROLO SEXTO prædictum fuit, in nostro Imperatore gloriosissimè nunc regnante, evidenter impletum sit. Turcæ enim vires, juvante Deo, ita per hunc labefactatas esse, ut aliquot ab hinc seculis victor ipsi similis in historia bellorum cum Porta Ottomanica gestorum vix reperiatur, manifestum est, de quibus postea copiosius dicetur. Puto igitur, si propriè & non ambiguè de hoc vaticinio Philippico judicare volumus, recta ratione nos duci, & evidentibus argumentis convinci ad interpretandum illud de Augustissimo Inviçtissimoque Imperatore CAROLO SEXTO. Sed nunc ad alia.

§. 16.

Jucundum verò erit, & commemoratu dignum, cum ipse vates noster Melanchthon inter CAROLUM QUINTUM
&

& SEXTUM Imperatores Romanos comparationem quandam instituat, ut ex vetustis & hodiernis monumentis non exiguam inter eos similitudinem pietatis, gloriæ, factorum heroicorum, aliarumque virtutum & fortunæ deprehensam esse ostendam. Distribuam autem acta utriusque Herois in *Ecclesiastica & Politica*, & hæc iterum in *Togata ac Sagata*. Quod ad *Acta Ecclesiastica* attinet, tempore *Caroli V.* maximam in Imperio Romano factam esse Religionis reformationem, qualem ab Apostolico ævo non vidit, nec habuit similem Ecclesia Christi, res est plurimis literarum documentis & disputationibus, motibus & non rarò tumultibus publicis, comitiis, decretis, sanctionibus & aliis rebus memorabilibus testata, atque apud omnes pervulgata. Etsi verò initia hujus reformationis incidunt in ætatem *Maximiliani I.* Imp. Romani, Avi *Caroli V.* & anno MDXVII. à *Luthero* facta sunt; tamen cum biennio post idem vitam cum morte commutaret, hæc reformatio, quæ quasi in cunis adhuc erat, sub auspiciis imperii *Caroli V.* incrementa cepit, & non tam ad suggestus sacros, quàm ad comitia Imperii publica delata est, animis Principum, Magnatum, aliorumque virorum magnorum & excelsorum propter eandem in contrarias partes sæpe distractis, & in consilio pio ac pacato capiendo mirificè defudantibus. Interim *Carolus V.* manum operi adhibebat, convocatis statibus Imperii Wormatiam, & citato ipso *Luthero*, ut coepti sui rationem coram throno Cæsareo, spectantibus & audientibus Imperii Principibus & Primoribus redderet, *data huic potestate, ad se veniendi, ac deinde redeundi domum, utque hoc ei tutò liceat, publica se fide præstaturum recipiebat Cæsar*, ut ex eo scripto, quod simul mittebat, plenius videre liceret; jubebat igitur, ut se statim itineri daret *Lutherus*, & intra vicesimum diem adesset, nec esse, quod vim aut injuriam metuat; se curaturum, nequid omnino sit fraudi. (*)

D

Sed

(*) Sleidan, Commentar. de statu Religionis ad annum 1521. l. 3. p. m. 56.

Sed quamvis causa Lutheri non adeo felicem in comitiis haberet eventum, idemque postea cum doctrina sua in bannum Imperii incurreret, noluit tamen benignissimus justissimusque Imperator aurem præbere svadentibus : Luthero, tanquam hæretico non esse servandam fidem; potius tanto Principe dignum iis dedit responsum: *Etsi fides ac veritas in toto orbe exulet, tamen in Imperatore eam esse debere.* (*) Extant etiam literæ Cæsaris ad Senatum Principum Wormatiensem missæ, quarum exitus iste est: *Ipsam autem Martinum Lutherum, & adherentes, excommunicatione prosequemur, etsi quæ aliæ patent ad extinguendum viæ. Datam tamen & adscriptam fidem violare nolumus: imò daturi operam, ut salvus inderedeat, unde est accitus* (**) Imperatorem quidem precibus ac monitis Pontifex Rom. *Clemens VII.* in colloquio Bononiensi denuo laceſſebat, ac in sententiam suam pertrahere, elucubrata & multis rhetoricationibus perpolitâ oratione conabatur, ut vi & armis diffidium religionis in Germania ortum supprimeret, & tanquam alter Alexander, hunc nodum Gordium gladio citissimè dissolveret; (***) non tamen potuit Pontifex persuadere Imperatori, ut sibi suffragaretur, cum hic in sententia de habendo Concilio aliquo generali tùm perſtaret. Memorabilis certè est & sapientia & eloquentia Cæsaris in hoc congressu. Cum enim orationi Pontificis *Mercurinus Gattinaria*, Cancellarius, jussu Imperatoris responsurus esset, vix initio dicendi factò Clemens VII. irasci & stomachari cœpit, objurgansque Mercurinum: *Tune, inquit, temerè mihi obloqui, Dominumque Tuum contra me excitare audes?* Quo factò ipse Imperator de solio surgens Pontifici dat responsum, defendens actionem Mercurini, non in-

(*) Id ibid. lib. 3. conf. Heinsii Kirch. Histor. Parte 5. p. 422.

(**) Lutherus Tom. 2. Jen. Lat. p. 414. b. (***) Chytræ. Hist. A. C. pag. 6. & sqq.

injussu suo susceptam, & quæ sit mens sua, de pacificis prius adhibendis remediis, ad modum praxeos antiquæ & Christianæ Ecclesiæ, sermone bene longo ornatissimoque exponit. (*) Et licet omnem movere lapidem homines cruentis consiliis inebriati non desisterent, ut igne & ferro doctrina Protestantium deleretur, nihil tamen apud tam magnanimum ac pium Principem effectum est, sed omnes illorum conatus non sine singulari Dei providentia hunc nacti sunt eventum, ut indictis Comitibus novis in urbe Imperiali, *Augusta Vindelicorum*, *Electores*, *Principes ac Status Protestantes publicam suæ doctrinæ confessionem Anno MDXXX.* Sapientissimo Imperatori exhiberent. Quàm attentè postea prælegenti Cancellario Saxonico, D. Bayero, auscultaverit, quàm gratiosè à D. Pontano, itidem Cancellario Electoris Saxon. exhibitæ Confessionis exemplar latinum, exporrecta propria manu, exceperit, (**) & quàm benignè de doctrina & articulis ejus plurimis judicaverit Gloriosissimus Imperator (***), de his & similibus meum jam non est, plura dicere. Varia Theologorum ea de re scripta conferenda sunt, (****) qui non ineptè observarunt, ex XXVII. Articulis, quibus inclusa erat doctrina Protestantis Ecclesiæ, XVIII. vel simpliciter, etiam ab ipsis Pontificiis Doctoribus, approbatos, vel cum idonea explicatione admissos, & non repudiatos esse. Tantum certè abfuit, ut in antiqua opinione de Protestantium doctrina persisterent, ut potius mitius de ea judicarent viri summi. Namque *Alphonsus*, Cæsaris Cancellarius Hispanicus, in ipsis Augustanis comitiis Philippo Melanchthoni ingenuè confessus esse legitur: *Longè aliter, mi Philippe, in*
D 2 *Hispa-*

(*) id. p. 8. & sqq. (**) Menzer in exeges. Aug. Conf. proleg. §. 22. p. 18.

(***) Nothwend. Berthäd. des Augapffels von Sächs. Theol. p. 122. (****) Mentzeril. c. Berthäd. des Augapffels

p. 122. & alii.

Hispania de vobis fama tulit, quàm ex Confessione vestra intelleximus. Multi nobis persvaserunt, vos negare Trinitatem, de Christo & Maria impiè loqui, Sacramenta corrumpere, cœnam Dominicam convivii profani more administrare, magistratum contemnere, libidines stabilire. ()* Nempe ita Divina providentia gubernavit mentes, & corda Magnatum flexit, ut ex doctrina ipsa publicis literis consignata, & quotidiano cum Protestantibus commercio, lenius de his sentirent & judicaret. Sed non omnia memorabilia, & ad Ecclesiam sive religionem pertinentia fata, sub imperio Caroli V. iis, quæ dicta sunt, continentur. Magnum adhuc momentum, imò propè præcipuum versatur *in transactione Passaviensi*, sive *Pace Religiosa*, hac in urbe Anno MDLII. primum proposita & facta, tum verò *Augustæ Vindelicorum* Anno MDLV. inter Imperatorem, Ferdinandum Regem & Status reliquos Imperii Romano-Germanici, sanctè confirmata. Postquam enim peracerbum bellum exarserat inter Cæsarem & Electorem Saxoniae, ejusque socios, quod non tam propter ditiones, quàm propter religionem gerebatur, sicut Politica cum Ecclesiasticis tempore belli facilè misceri solent; tandem tamen consilium pacis ab utraque parte initum, & Passavii de ea colenda & instauranda sollicitè deliberatum est. Antequam verò plenissimè conventum est inter Cæsarem & Principes Protestantes, hi tamen articuli, ut vocant, præliminares, tanquam fundamentum futurorum negotiorum comitialium, præmissi sunt: (**)

Intra sextum mensem Cæsar agat Imperii conventus, ac tum, qua potissimum ratione dissidium religionis componi debeat, deliberabitur; pacem interea colent omnes, & propter religionem nulla cuiquam exhibebitur molestia: quod autem de pacandæ religionis modo, communi ordinum

(*) Menzer. l. c. in Proleg. §. 25. p. 19. (**) Sleidanus comment. de Stat. Relig. lib. 24. p. m. 753. Chytræi Chron. Sax. fol. 459.

dinum consilio, & interveniente Caesaris autoritate, decretum fuerit, nimirum, ut placidis, piis & aequis rationibus componatur dissidium, id erit firmum atque ratum. Triennium intercessit, quo Passavii deliberata, Augustæ Vindelicorum tandem absente Imperatore Carolo V. per fratrem Ferdinandum I. Regem Romanorum, & Status Imperii congregatos, feliciter conficerentur & decernerentur. Invictissimo igitur *Cæsari Carolo V. ejusque fratri Ferdinando* debemus proximas à Deo, moderatore hujus arduæ causæ, ac immortales gratias, quod propter dissidium religionis exacerbatas mentes lenire, damnoque Ecclesiæ & Politicæ ex hoc imminenti tam sapienter mederi voluerit. Aureis literis merentur notari verba pacis religiosæ Augustæ Vindelicorum contractæ, quæ è Germanico exemplari mutuata transcribam (*) Und damit solcher Fried auch der spaltigen Religion halben, wie aus hievör vermelden und angezogenen Ursachen die hohe Nothturfft des heiligen Reichs Teutscher Nation ersodert, desto bestendiger zwischen der Römischen Kaiserlichen Majestat, Uns, auch Churfürsten, Fürsten und Ständen des Heiligen Reichs Teutscher Nation angestellt, aufgericht, und erhalten werden möge: So sollen die Kaiserliche Majestat, Wir, auch Churfürsten, Fürsten und Stände des Heiligen Reichs, keinen Standt des Reichs, von wegen der Augspurgischen Confession und derselbigen Lehr, Religion und Glaubens halb, mit der That gewaltiger Weise überziehen, beschedigen, vergewaltigen, oder in andere Wege, wider sein Consciencz, Gewissen, und Willen, von dieser Augspurgischen Confessions Religion, Glauben, Kirchen Gebräuchen, Ordnungen und Ceremonien, so sie auffgericht, oder nachmahls aufrichten möchten, in
D 3 ihren

(*) ap. Chytræ, in hist. A. C. p. 269.

ihren Fürstenthumen, Landen und Herrschafften, trin-
gen, oder durch *Mandat*, oder in einiger Gestalt beschwe-
ren oder verachten, sondern bey solcher *Religion*, Glau-
ben, Kirchen-Gebräuchen, Ordnungen und Ceremonien,
auch ihren Haab, Gütern, ligend und fahrend, Land,
Leuten, Herrschafften, Obrigkeiten, Herrlichkeiten, und
Gerechtigkeiten, rühlich und friedlich bleiben lassen, und
soll die streitige *Religion* nicht anderst, dann durch Christ-
liche, freundliche, friedliche, Mittel und Wege, zu ein-
helligem Christlichen Verstand und Vergleichung ge-
bracht werden, alles bey Kaiserlichen und Königlichen
Würden, Fürstlichen Ehren, wahren Worten, und
Poen des Landfriedens. Vice versa sub eadem assevera-
tione Status imperii Protestantes, similem æquitatem se præ-
stituros esse Statibus Romano-Catholicæ religioni addictis,
sanctè spondent, ac in se recipiunt. Et paulò post, ut omnis
disjunctio animorum è diversitate religionis orta, & ipse in-
teritus nationis Germanicæ evitetur, primum per amicam
& Christianam compositionem se, ut omne diffidium fun-
ditus tollatur, tentaturos ajunt; deinde verò inter se lauda-
biliter convenère sive Romano-Catholici, sive Protestan-
tes. (*) Solchen Frieden in allen obgeschriebenen *Articuln*,
bis zu Christlicher, freundlicher, und endlicher Verglei-
chung der *Religion* und Glaubens Sachen, stet, fest
und unverbrüchlich zuhalten, und demselbigen treulich
nachzukommen. Wo dann solche Vergleichung durch
die Wege des *General-Conciliums*, *National-Versammlung*,
Colloquien, oder Reichs Handlungen nicht erfolgen wür-
de, soll alsdann nicht desto weniger, dieser Friedstand,
in allen oberzehlten *Puncten* und *Articuln* bey Kräfften,
biß zu endlicher Vergleichung der *Religion* und Glaubens-
Sachen

(*) p. 272, b.

Sachen, stehen und bleiben, und soll also hiemit obbe-
rürter Gestalt, und sonst in alle andere Wege, ein be-
ständiger, beharlicher, unbedingter, für und für ewig
währender Friede, aufgerichtet und beschlossen seyn und
bleiben. Hæc igitur fuit summa pacis religiosæ, hæc con-
ventio pii Cæsaris *Caroli V. & Regis Ferdinandi cum Prin-*
cipibus ac Statibus Imperii Germanici, quæ expectationi omni-
um bonorum satisfecit, & prima basis dicenda est concor-
diæ publicæ, quam cum insigni commodo ac salute patriæ
postea vel coluerunt inter se partes contrahentes, vel, si quæ
forte nova animorum disjunctio orta est, tumultibus belli
sedatis, renovarunt, (*) & summo cum gaudio omnes, qui-
bus salus Imperii curæ cordique fuit, amplexati sunt. Re-
liqua non opus est commemorare, cum hæc sint præcipua,
quæ in Ecclesia acciderunt imperante *Carolo V.* Proximè se-
quenti enim anno MDLVI. is rarissimo exemplo & prope
nullo, si unum ex ethnicis Diocletianum, & alterum è Chri-
stianis Imperatoribus Lotharium III. exceperis (**) sponte se
imperio ac regno abdicavit, & in Hispanicum monasterium
S. Justi ordinis Eremitarum S. Hieronymi ultrò se conferens,
piè ac placidè biennio post, anno MDLVIII. ex hac vita excessit,
animamque Deo Redemptori suo reddidit. (***)

§. 17.

Venio nunc *ad res gestas in Ecclesia imperante invictis-*
simo Imperatore nostro CAROLO VI. Non equidem diffiteor,
difficile fore, si in omnibus similem statum sub hoc, quàm
qui sub *Carolo V.* in Ecclesia fuit, quæfiveris; interim ma-
gnam

(*) vid. Pax Westphalica anno 1684. facta. it. Tob. Pfanner in hi-
stor. Pacis Westphal. (**) Chytræ. Chron. Sax. fol. 487. Peze-
lii mellif. histor. in vita Imperatorum dictorum. (***) Thuanus
lib. 21. hist. p. 428. sqq. Chytræus l. c. lib. 19, p. 512. Heinsii K. H.
Tom. 5. p. 901. sq. & alii.

gnam esse inter utriusque imperium similitudinem, paucis ostendam. Dixi supra copiosius, Carolum V. satis habuisse negotii ad componendas dissensiones inter Status Romano-Germanici Imperii propter religionem ortas, & æqvissima fuisse gloriosissimi Cæsaris consilia, cum doctrinam Protestantis Ecclesiæ non ex voto adversariorum ferro & flammis extinguere passus sit, sed re probè explorata, & audita confessione Principum ac Theologorum, innocentiam eorum perspexerit, quod nihil contra Deum & Cæsarem, nihil contra Scripturam & conscientiam in Ecclesia sua doceant, adeoque pacem & tolerantiam in comitiis publicis gratis concesserit. Naturam propè simillimam, verèque Christianam ac Heroicam mentem sibi inesse, ad pacem in Imperio Romano-Germanico conservandam, &tribuendum jus suum unicuique Statuum sive Catholicorum sive Protestantium, instrumentis pacis publicæ tam caris & sanctis verbis confirmatum, sæpius declaravit consiliis, decretis, mandatis suis Cæsareis Imperator noster laudatissimus CAROLUS VI. Provoco ad acta publica, quotquot eorum prostant, quanta cura & sapientia negotium religionis tractari voluerit jussitque. Extant *literæ Clementis XI. Pontificis Romani* die XVI. Decembris MDCCXIX. exaratae, & per Nuncium Apostolicum Principibus quibusdam Imperii Germanici, Romano-Catholicæ religioni addictis insinuatae, in quibus ægrè fert restitutionem Ecclesiæ Heidelbergensis, Reformatis ad normam pacis Westphalicæ ac Badensis faciendam, quam urgebant Status Protestantes, ac propriis verbis fatetur: (*) *Nos precipuum orthodoxæ religionis advocatum, charissimum in Christo filium nostrum, Carolum Imperatorem Electum, aliis nostris*
in

(*) Staats-Canzley Tom. 38. conf. Treueri disquisitio optimæ legitimæque rationis componendi dissidia circa statum religionis in Germ. Imp. edit, 2da p. 15. sq.

in simili forma brevis literis vehementer excitare non præter-
missimus, ut autoritate, qua pollet, memoratos A catholicos
Principes ab iniusto molimine revocare, ac insuper gravibus
ærumnis & detrimentis, quæ ipsi Catholicis, eorum ditiones
incolentibus hoc potissimum nomine, sicut accepimus, à parte,
minantur, occurrere omni adhibito studio curet. Graviter
 quidem offendit animos Principum Protestantium acerba
 hæc epistola, (*) & aliæ hujus generis scripta dudum divul-
 gara. (**) non tamen potuit (sicut oratio Clementis VII. P.
 R. olim non poterat Carolum V. in colloquio Bononienfi,) **e-**
 tiam nunc commovere constantem æquè ac pium animum
 Cæsaris CAROLI VI. ad deferendam pacem & arma capienda,
 sed sapienti consilio omnia ita moderatus, & hortatus est,
 ut cum in hac, tum in aliis disceptationibus justitia admini-
 straretur, & pax religiosè coleretur. Audiamus ipsa verba
 Augustissimi Imperatoris, in comitiis dictata, qua ratione gra-
 vamina, religionis ergo oborta, celerrimè aboleri ac sopiri
 queant: *Uud wo auch ein grosser Theil derer Beschwerden*
entweder der schlechten importantz halber keiner kostbahren
Commission werth, oder doch so beschaffen sind, daß sie mit
geringer Mühe und ohne einige Kosten durch blosser schriftliche
Verfügungen aus dem Grunde können gehoben werden; Also
werden wir gleichwol bey allen diesen, und so bald sich in pro-
gressu causæ zeigen solte, daß ein oder der andere Punct nicht
anders als durch eine Commission in loco abgethan werden
könne, dieselbe auf geziemendes Ansuchen und Benbringung
vorerwehnter requisitorum jederzeit ohnweigerlich anordnen,
und ohne einigen Unterscheid der Glaubens-Bekänntnißen, das
gleichmäßige Recht denen Catholischen, wie denen A. C. Ver-
wandten allerdings ohnpartheyisch verfügen, und durchge-
 E hende

(*) id. ibidem. (**) Staats-Canzley Tom. 36. p. 618. cit. D.
 Treuero l. c. p. 16.

hends in der That bestärcken, wie angelegen uns sey, durch alle zulängliche Wege die Endschaft der Sache samt davon abhängender innerlicher Ruhe und Wolstand des Werthesten Vaterlandes allerdings befördert zu wissen, und wie unsere ohnablässige Sorgfalt dahin gerichtet ist und bleibe, daß alles solches bald und Werckthätig geschehe. (*) In recenti memoria est tumultus, quem excitavit intempestiva Disputatio *Adami Huhts Soc. Iesu, D. & Prof. Theol. ad librum quintum Decret. de delictis & poenis* in academia Heidelbergensi habita, cum in ea Lutheranos ac Calvinianos hæreticos esse declararet, & postea inter poenas hæreticorum spirituales *privationem sepulture*, quæ in foro Ecclesiastico etiamnum floreat; inter poenas autem temporales & civiles *infamiam, intestabilitatem, confiscationem bonorum, amissionem patriæ potestatis, ultimum supplicium, & quidem vivi-comburium*, quæ quidem non obtineant amplius in Germania propter pacificationes, recenseret; tandem verò, ipsam *Pacem Westphalicam* ab Innocentio X. P. R. reprobata, ac tanquam irritam pronunciatam esse, doceret. (**) Quæ quidem hypotheses cum directè impugnarent pacem religiosam, sancto & solenni juramento firmatam, novasque & perniciosas turbas excitare possent in Imperio, ac quasi alteram inquisitionem Hispanicam commendare viderentur, ad justas querelas simul Statibus Protestantibus ansam præbuerunt; (***) quamobrem Serenissimus Elector Palatinus motus justitiæ causæ, & statutis Imperii, itemque ordinationibus Cæsareis indignationem suam maximam significavit in peculiari rescripto: Es gereicht zu höchstgedacht Ihr. Churfürstl. Durchl. sonderbahren ungnädigsten Mißvergnügen, daß die von dem Kirchen-Rath bemeldete Passus vorberührten Thesibus eingeschlossen seyen, und sey
höchsta

(*) Conf. Treuer l. c. p. 84. (**) Staats-Canzley Tom. 55. p. 246. & 274. sq. (***) ibidem p. 281. sq.

höchſtgemeldet Ihr. Churfürſtl. Durchl. dieſen Vorgang denen Reichs-Satzungen, und in deren Verfolg ergangenen Kaiſerl. Verordnungen gemäß zur Abhandlung für das künftige auch dergleichen Annahme nicht zu geſtatten gänzlich entſchloſſen (*) Sic habemus illuſtriſſimum teſtimonium juſtitiae & æquitati Cæſareæ publicè perhibiturum. Quantopere igitur Status Proteſtantes venerentur iſtam Cæſaris noſtri pietatem ac juſtiti-
tiam, circa religionis in Germania negotium, ut pacatè & tranquillè omnia peragantur, ex ipſorum literis manifeſtum eſt. Unum vel alterum ſaltem allegabo documentum, è li-
teris miniſtrorum, à Principibus ac Statibus Proteſtantiſtis ad comitia Rariſbonenſia ablegatorum, datis XXX. Maji, Anni MDCCXXI. Verba ita ſonant: Ew. Kaiſerl. Majestæt gebühret nun (wie hiemit in tieffſter ſubmiſſion geſchicht) vor
Dero allernädigſte Vorſorge und zu Dero unſterblichen Nachruhm verſchiedentlich wiederholte Reichs-Väterliche Er-
mahnungen, welche bey Ihro Churfürſtl. Durchl. zu Pfalz, ſonderlich auch bey Ihro Fürſtl. Durchl. zu Pfalz-Zweibrü-
cken nicht ohne Würckung geweſen, der allerunterthänigſt des müthigſte Danck, und ſind unſere höchſt und hohe Herren
Principalen, auch Obern und Committenten, völlig gehor- ſamſt verſichert, daß Ew. Kaiſerl. Majestæt aller gerechteſten
intention ſo vollkommen auf die Wiederherſtellung der Reli-
gious-Sachen, nach dem Fuß des Badeniſchen Friedens in der geſetzten 4 monatlichen Zeit gerichtet geweſen, daß Deroselben
nicht das geringſte bezumessen, daß dieſer ſo heilsame End-
zweck bis dieſe Stunde nicht allerdings erreicht worden. (**) & alio loco maximis extollentes laudibus juſtiti-
am Cæſaris, notanter ſcribunt: Daß Ihro Kaiſerl. Majestæt ſo wol der
Evangelischen, als Catholiſchen gerechteſter Kaiſer wa-
ren.

E 2

(*) ibid. p. 277. (**) Staats-Canzley Tom. 40. p. 463. Treuer.
in diſquiſ. ſupra cit. p. 56. ſq.

ren. (*) Quâ verò cura & sollicitudine Imperator tractârit non solum negotium religionis, inter Status S. R. I. Romano-Catholicos & Protestantes versans, sed etiam intra ipsa viscera Romano-Catholicæ Ecclesiæ ad varios motus propendens, testis est *declaratio Cæsarea ad Innocentium XIII.* perscripta & per Cardinalem de Althan, legatum ejus Romæ huic insinuata. Perceperat Augustissimus Imperator, intempestivum Zelum à nonnullis è Clero Pontificio Confessionariis adhiberi in commendanda famigerata illa *Constitutione Unigenitus*, sic, ut in Archi- & Episcopatibus Coloniensi, Trevirensi, Leodicensi & Mechliniensi, ad modum inquisitionis sine discrimine docti & indocti, imò etiam moribundi interrogarentur: quid de ista Constitutione sentirent? multos verò inscitiam suam de tam delicata & acuta re confessos, sine absolutione morti tradi. Illud tanquam indecorum factum Imperator è medio tolli cupiebat, instigans Pontificem Rom. ut autoritate sua Papali interposita, Confessionariis interdiceret, ne turbarent conscientias piorum & simplicium hominum, adeoque dato scandalo ipsius Pontificis autoritati obessent, Germaniamque æquè ac Galliam discordem efficerent, pro cujus tranquillitate sibi, ut Capiti Imperii supremo, maximoperè vigilandum esset. (***) Sufficiant hæc, cum, si vel maximè copiosissimeque virtutem ac pietatem Cæsaris prædicaverim, digna tamen summo Principe præconia tribuere, me pro tenui mea oratione non posse, modestè sentiam. Incidunt autem mihi in memoriam, cum institutum meum sit similitudinem inter CAROLUM V. & VI. ante oculos proponendi, verba D. Chytræi *de Carolo V.* ita olim scribentis: (***) Der Kayser Carol, so von Natur gütig, und aller Tyrannen feind und gottesfürchtig war, als er beyde Nachtschläge gelesen, hat nach

(*) Staats-Canzley Tom. 35. sq. 387. ap. eundem l. c. p. 66. (**) Histor. Bilder-Saals Pars 8. p. 536. sqq. (***) Histor. der Augspurg. Conf. p. 5. b.

nach langen Bedacht und Unterredung mit fürnehmen weisen Männern, leßlich den rechten und lindern Weg erwöhlet, und dabey zu bleiben entschlossen. Neque illud prætermittendum esse duco, svavem esse *Concentum ac consensum Imperii CAROLI V. & VI.*, si præcipuum Evangelicæ Ecclesiæ ornamentum, puto *Augustanam Confessionem*, respexerimus. Biennio ante electionem Caroli V. ad tenendum sceptrum Imperatorium Reformatio Lutheri quidem cœperat, sed variis exagitati calumniis, quasi sine Deo & religione essent Protestantes, tandem orabant & exorabant Carolum Status Evangelici, ut facultas sibi daretur suam confessionem doctrinæ liberè edendi, & innocentiam in apricum solem proferendi. Benignissimus Cæsar consentit, & ab his initiis processit Augustana Confessio, ab ipso Imperatore, sicut supra ostensum est, clementer accepta; hæc fuere incunabula, quæ tandem protulerunt foetum exoptatissimum, pacem religiosam, conscientia, quieti & felicitati Romano-Germanici Imperii apprimè utilem ac necessariam. Quemadmodum igitur memoria CAROLI V. tam benigni & sapientis Imperatoris amplissimis consecrata est monumentis; ita etiam gloria nominis & virtutis CAROLI VI. immortalitate donanda est, cùm, quod sub ejus Imperio Evangelica Ecclesia hospitium binorum seculorum in Germania, cum sempiterna laude Divinitus accepti beneficii, & declaratæ Cæsareæ gratiæ ac æquitatis, se habere Anno MDCCXVII. recordata sit, tùm verò & inprimis, quod IPSIUS CÆSAREA MAJESTAS *primus ejusdem Carolini nominis Imperator sit post Carolum V.* sub cujus æquè pacato regimine memoriam exhibitæ ante duo secula Augustanæ Confessionis Status Evangelici, elapso Anno MDCCXXX. celebrare potuerint. Itaque vaticinium Melanchthonis tantò accuratius ad nostra tempora quadrat, quod, cum de virtute CAROLI V. sua ætate Imperatoris gloriosissimi dixerit Philippus Melanchthon,

occasionem arripiat de CAROLO VI. nunc feliciter imperante omnia summa prælagire, & nunc demum post decursum CC. annorum vivat ac floreat Imperator CAROLUS VI. & nomine æquans, & imitando exprimens virtutem Caroli V. Imperatoris erga omnes pariter Status Imperii, cuicunque sint Ecclesiæ addicti, clementis, æqui ac justî; si Deo quod Dei, & Cæsari, quod Cæsaris est, tribuunt, hoc est, juxta doctrinam Evangelicam, Deum timent, Cæsarem honorant, ac patriæ suæ officia debita in pace & fidelitate præstare cupiunt ac elaborant. Verissimum enim est effatum inclyti quondam Poloniarum Regis, *Stephani Bathori*, qui omnem violentiam in religionis negotio detestatus, tria Deo competere jura ac reservata dixit: Primum quidem *ex nihilo aliquid facere*, deinde *futura certò præscire*, & tandem *conscientiis imperare*. (*) Quod postremum etiam *Maximiliano II.* Imperatori Rom. tribuunt scriptores. (**) Hac ratione pacata hactenus fuit & Ecclesia & Politia Germanica, bellumque, quo nihil perniciosius dici potest, religionis causa aliquando susceptum, pietate & sapientia Cæsaris, cum ignis in cinere sæpenu-merò gliscere videretur, opportunè repressum, contra verò salus publica ex voto bonorum omnium conservata est, ac per Dei gratiam etiam nunc stat & per stabit feliciter.

§. 18.

Ordine nunc pervenio ad *acta togata* utriusque CAROLI V. & VI. Ille quidem ante duo secula non solum Imperii Romano-Germanici, sed etiam aliorum amplissimorum regnorum potitus est. Namque cum jure hæreditario post obitum avi materni *Ferdinandi Catholici*, Hispaniæ & Indiarum Rex anno MDXVI. salutatus esset, triennii spatium intercessit, quo Electorum Imperii Romani unanimi suffragio Imperator eligeretur,

(*) Hübners Polit. Fr. Pars 4. p. 526. (**) idem parte 5. p. 148. in vita Maximiliani II.

geretur, anno scilicet MDXIX. Itaque sceptro ejus parebat & Germania, & Hispania cum suis annexis regnis & provinciis, Neapoli ac Sicilia, ac in primis India Occidentali, aurifodina ista inæstimabili, præterquàm quòd provinciæ Austriacæ & Burgundicæ, seu Belgio universo, summus ille Princeps dominabatur, sic ut rectè de ipso dici posset: Solem in imperiis ac regnis ejus, per totum orbem diffusis, nunquam oriri vel occidere. Ut verò non sufficit multa possidere, sed & sapientia in gubernatione ac conservatione eorum præcipua ac summè necessaria ars est, & à Poeta rectè dicitur:

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri; ita in aula Imperatoris *Caroli V.* prudentissima ratio gubernandi, & imperandi tam longè lateque dispersis regnis, tamque natura & indole diversis populis ac nationibus, observata fuit, & multis exteris admirationem movit maximam. Recitavi supra sententiam *Cardinalis Capuani*, qui in aula *Caroli V.* sapiens consilium se invenisse testabatur. (*) Quemadmodum autem nullum potest esse felix ac fortunatum imperium, nisi præmiis ac pœnis utatur gubernator supremus, illis quidem ad ornandos bonos ac benemeritos, his verò ad coërcendos & mulctandos impios & præfractos; ita *Carolo V.* tribuitur à scriptoribus scita & sapiens temperatio lenitatis & clementiæ cum justitia & severitate; Electorem Saxoniae *Fridericum III.* Sapientem ferunt de eo aliquando ita judicasse: *Deus dedit nobis Casarem & clementem & terribilem, einen Kayser zu Gnaden und Ungnaden;* (**) ac si dixerit, fore eum Patronum & Promotorem bonorum, accerrimum verò vindicem improbitatis & perversæ hominum mentis. Utrumque sanè elucet ex historia regni ejus, ex constitutionibus & legibus

(*) Chytræi Orat. de Carolo V. p. 18. Manlii Coll. p. 593. (**) Manlius ibid. p. 596.

legibus optimis, consiliis de pace & bello captis, & exitu, paucis casibus exceptis, plerumque felici, quæ omnia hoc loco prolixè recensere ac pervolutare, non est mei instituti. Monumenta rerum gestarum ejus etiam domestica, à viris fide dignis consignata, qui volet, adeat. (*)

§. 19.

Quod si *acta togata Imperatoris nostri CAROLI SEXTI semper Augusti* respexerimus, Ipsius dominatio tam ampla & excelsa, & gubernatio sapientissima, magnam iterum cum Carolo V. habet similitudinem. Nam etsi iisdem regnis non imperat, tamen aut pacis gratia cessit, aut in aliis regnis & provinciis Regiam habet potestatem, potestate, quam Carolus V. olim habuit, si non superiorem, tamen æqualem. Patet, ipsum esse electum & coronatum Cæsarem Romanorum semper Augustum, cum jam antè Rex esset Hispaniæ, quod etiam regnum sibi destinatum possedit, Barcinona Regia sua olim electa, cujus autem magnam partem, nempe propriè sic dictam Hispaniam & Indiam, publicæ quietis reparandæ, & atrocissimi belli finiendi gratia, cessisse Philippo V. pace Vindobonensi anno MDCCXXV. facta. (**) accepimus, reservatis tamen sibi, quoad vixerit, titulis (***) semel assumtis, aliisque juribus. (****) Quod ad reliqua regna & provincias cum sceptro Hispanico olim conjunctas attinet, eas

(*) conf. Thuanum, Sleidanum, Chytræum aliosque scriptores vitæ & Imperii Caroli V. (**) vid. Instrum. Pacis Viennæ 1725. die 30. April. conclusæ Artic. 4. Fama Europ. Parte 283. p. 338. (***) ib. Artic. 10. p. 342. (****) In quibus Fama Europ. Part. 289 p. 22. numerat jus creandi Equites Aurei velleris, idque ex hoc probat, quod Primates Hispaniæ deliberata prius causa decreverint, Philippo Regi suo supplicare, ut efficeret, ne posteris Sacræ Cæsareæ Majest. hoc jus, quod soli Regi in throno Hispaniæ sedenti convenire putarent, sibi vendicarent.

eas, pace hac inita, invictissimo Imperatori & successoribus ac hæredibus ex Austriaca domo in perpetuum subjectas esse novimus, in quibus Italicum Regnum Utriusque Siciliae, Ducatus Mediolanensis, tum Belgii pars egregia eminent (*). Quicquid autem hac pacificatione solenni de ditione Hispanica & Indica decessisse videtur, quam Carolus V. cum Imperio Germanico conjunctam olim habebat, supremus cæli terræque Monarcha jam dudum providè adjecit Celsissimæ Domui Austriacæ, & subdidit sceptro CAROLI VI. bina illa amplissima regna Hungariæ & Bohemiæ, olim non *Carolo V.*, sed fratri *Ferdinando I.* subjecta, jure hæreditario. Quæ omnia si cum imperio & regnis *Caroli V.* comparemus, ignoratur, uter horum *Carolorum* Cæsarum glorissimorum, majorem habuerit potestatem, isne an ille? Sed sicut in CAROLO QUINTO, ita etiam in SEXTO virtutes verè Imperatoriæ ac Regiæ ad sapienter gubernandum & conservandum tam vastum corpus Politicum elucere perspicimus. *Seneca* pereleganter scribit: (**) Princeps debet esse sermone affabilis, accessu facilis, vultu, quo maximè populos demulcet, amabilis. Talis à tota civitate amatur, defenditur, colitur; hic Princeps beneficio suo tutus, nil præsidii eget, arma ornamenta animi pro se habet. Itaque primas in Politicis virtutibus tribuit *Clementiæ*, qua quidem nihil Rege ac Principe dignius, nihil ornatius, nihil salubrius dici potest; vel ut *M. Antoninus* apud *Volcatium* ait; non est quicquam, quod Imperatorem Romanum melius commendet, quam *Clementia*. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit. Alteram & huic similem virtutem dixi *Iustitiam*, qua in bene regenda Republica ita opus est, ut omnino carere ea, cum ob necessariam proborum hominum defensionem ac perfugium, tum ob effrenem multorum licentiam non possit.

F

Reci-

(*) Art. 5. p. 139. (**) de Clementia.

Recitantur à *Lactantio* (*) *versus Lucilii de officio gubernatorum*:

Virtus, id dare, quod reipsa debetur honori,
Hostem esse atque inimicum hominum, morumque
malorum,

Contra defensorem hominum, morumque bonorum,
Magnificare hos, his bene velle, his vivere amicum,
Commoda præterea patriæ sibi prima putare.

Utrique virtuti Imperatorem CAROLUM VI. deditissimum esse, exemplis publicis & documentis multis declaratum est. Quod si enim Clementia, bonitas, beneficentia, moderatio, affabilitas, mansuetudo & vicinæ virtutes, *Principibus Austriacis ceu gentilitiæ dotes sunt*, iudice eruditissimo D. Chytraeo, (**) certè Cæsarem nostrum Semper Augustum à benigna natura largiter his omnibus dotatum esse percipimus. Quantus sit Patronus justitiæ, è tot aliis publicè promulgatis edictis Imperatoriis, unum illud allegabo, quod in causa *Auffsessiana* valde molesta, & in ipsis Comitibus Ratisbonensibus ventilata, ad Serenissimos Principes Directores Circuli Franconici scripsit: (***) Also wir von Kayserl. Obrist-Richterl. Amts wegen Ew. Ebd. Ebd. samt und sonders Unsere Kayserl. Commission dieserwegen aufzutragen der rechtlichen Nothdurfft befunden haben; und gesinunen demnach freund-gnädiglich und gnädigst, den gemeldeten von Aufseeß Autoritate nostra Cæsarea, ohne Verweilung, und alsofort ohne Gestattung einiger Ausrede, diese mag beschaffen seyn, wie sie wolle, anzuhalten, damit er der Wittib ihr weggenommenes Kind, wenn dieselbe sich bey Ew. Ebd. Ebd. vermittelst Einlieferung schriftlichen revers jetzt gedachten ihren Sohn ausser dem Ort, wo selbiger zur Zeit des Absterbens seines

(*) lib. 6. c. 5. (**) in Orat. de Ferdinando Cæsare p. m. 97.

(***) de dato 28. Junii 1728. Staats-Canzley Tom. 55. p. 38.

nes Vaters ware, und ausser der Reichs-Ritterschaftlichen
 Bothmäßigkeit anders wohin nicht zu bringen, vorhero ver-
 bindlich gemacht haben wird, wieder übergebe und einliesse-
 be. Cæteras virtutes, comites vel pedissequas clementiæ &
 justitiæ, in persona & imperio Cæsaris Augusti, CAROLI
 SEXTI, dudum cognitæ & pervulgatas, prolixè jam nomi-
 nare non licet.

§. 20.

Tandem me conféro ad *acta Sagata* Imperatorum CA-
 ROLI V. & VI. gloriosissimorum. Memini verò, quod *Aureli-
 um Victorem de Trajano* olim dixisse legimus: Sanctitas do-
 mi, fortitudo in armis, utrobique prudentia. (*) Cum enim
 res togatas piè ac feliciter in utriusque imperio gestas esse in-
 telligamus, idem de Sagatis judicandum censeo. Habent et-
 jam magnam inter se cognationem pax & bellum, etsi na-
 tura sibi contraria videantur. Tempore belli enim de pace
 cogitandum, & tempore pacis de bello, non quod de susci-
 piendo eo meditari necesse sit, sed quomodo vel evitandum,
 vel si fieri nequit, fortiter & feliciter adversariis resistendum.
 Suscipienda enim bella sunt, ut in pace sine injuria vivatur,
Cicero rectè ait. (**) *Carolus V.* & pace & bello fuisse clarissi-
 mum celebratissimumque Imperatorem, historia rerum ge-
 starum docet. Etsi verò plura alia bella cum exteris Prin-
 cipibus gessit ac confecit, duo tamen maximè memorabi-
 lia obveniunt in historia vitæ ejus, alterum cum Gallis, alterum
 cum Turcis. Duravit bellum prius inter *Carolus V.* Impe-
 ratorem Romanum, & *Franciscum I.* Regem Galliæ integros
 XXIII. annos. Ita enim disjuncti & exacerbati erant animi eo-
 rum, ut iræ fierent plus quàm plumbeæ, & licet intra spa-
 tium illorum annorum ter conciliari inita pace viderentur, ta-
 men antiquum odium exardesceret, nec, nisi pace quarta in
 urbe

(*) Strigel. Hypomn. ad Pl. 78. p. 360. (**) de Officiis.

urbe *Crespy* facta, tandem aliquando sopitum, ignoro autem an radicitus extinctum sit. (*) Illustrissima interea actio gloriosissimi Imperatoris, constanti fama & omnium sermone celebrata, est felix pugna cum *Francisco I.* ad urbem Ticinum, vulgò Paviam, habita Anno MDXXV. in qua non solum hanc urbem gravi obsidione liberavit, verum etiam exercitum Gallorum prostravit, ipsumque Regem Galliae cepit, & arcta custodia septum in Hispaniam duci, ac Mantuae Carpetanorum quindecim menses captivum tenuit. Qua captivitate soluta cum Rex in Galliam rediisset, & novae dissensiones inter potentissimos istos in Europa Principes denuo ortae essent, Franciscus Carolum V. ad duellum miro & raro quodam exemplo provocavit, quod tamen, ut indignum summis Principibus ac Regibus factum, Imperator sapienter declinabat; (**) etiam hac ratione Francisco minus contentus, quod bellum nimis protrahere solebat, & propinquis castris pugnam semper detrectabat; tum enim Caesar dixisse fertur: *Optare se, Gallorum Regi vel plus audaciae & felicitatis, vel minus verborum & odiorum inesse.* (***) Arma Christianorum inter se dimicantium non raro ansam praebuere Turcis faciendi periculum, num ipsi Christiano orbi vulnus aliquod exitiale infligere possent. Idem accidit aetate *Caroli V.* Post infelicem pugnam prope oppidulum Hungariae Mohatz, Anno MDXXVI. inter *Ludovicum Regem & Solymannum II.* Turcicum Sultannum habitam, clade & morte ipsius Hungariae Regis & Procerum ejus notabilem, cum *Ferdinandus* frater jus suum in hoc regnum ex Uxore *Anna*, Ludovici caesi sorore, sibi à Deo tributum, contra Johannem de Zapolia, Turcae auxilium implorantem, vendicare vellet, flamma belli longè lateque

(*) Ziegler *Schaupl. der Zeit*, fol. 345. ex Thuano, Sleidano, aliisque plura de his collegit. (**) Ziegler ib. (***) Chytrai *Chron. Sax. lib. 19. p. 509.*

se diffudit, & in urbes et arva Hungariæ, & in vicinas regiones. Furore igitur maximo & contractis undique copiis Solyman-
nus per Hungariam perrupit in Germaniam, & Anno MDXXIX. Vindobonam, Domus Austriacæ metropolin & Regiam, tanta vi obsedit, oppugnavit ac labefactavit, ut in summum veniret discrimen. Sed præsidio Divino munita, & fortitudine *Friderici*, Palatini Principis, defensa, inexpugnabilis, imò etiam cæsis tot agminibus Janizarorum, fatalis extitit Turcarum genti. Frendens itaque, stomachans & fremebundus Solymanus coactus est castra movere, & in patriam celeriter revertere, nihil lucratus, nisi turpe nomen Tyranni, quod multis vestigiis crudelitatis horrendæ relictis, in suam suæque gentis infaustam memoriam apud posteros propagavit. (*) Posthæc classis navalis Hispanica invadebat regnum Tunetanum, & Turcarum præsidia ex urbibus & oris maritimis Africæ fortiter ejiciebat anno MDXXXV. donec anno MDXLI. *Carolus V.* ipse prædones maritimos Turcarum aggredere, Algieram metropolin eorum obsideret, & immixtis plurimis globis pyriis terrorem maximum injiceret; tempestate autem improvise oborta & classe dispersa, ipse Imperator summo cum vitæ discrimine ab urbe discedere cogeretur. Omitto cæteras acies, & prælia commissa, in primis bellum illud intestinum Schmalcaldicum; cum enim ancipiti sæpe Marte pugnatum esset, ipsi Cæsari æquæ ac Principibus concertantibus visum est, propter communem Germaniæ salutem pacem bello anteferre, ne patria domesticis contentionibus exhausta, aliorum hostium vi ac insidiis opprimeretur. Referunt etiam historiæ, illius belli injucundam & acerbam postea fuisse Cæsari optimo recordationem, cum naturâ semper abhorreret ab intestino bello, eaque de causa *Cancellario Heldio*, (**) qui literis

F 3

Cæ-

(*) Ziegler ibid. p. 1235. (**) Id. Ibid. in Vita Caroli V. p. 158

Cæsaris initiò dura ista verba inferuerat: *Cæsaream Majestatem decreta Augusta Vindelicorum facta executuram esse, etsi tota Germania funditus periret*; respondisse: *Ita te scribere non jussi. Avertat à me Deus, ut patriam meam dilectam, quæ me Cæsarem fecit, vastem ac disperdam*. Sic pacis amantissimus pariter ac belli peritissimus maximèque strenuus Imperator summam sibi peperit gloriam, & prospera plerumque usus fortuna, paucis exceptis casibus, in numero felicissimorum Cæsarum, fortissimorumque Heroum habitus semper est. Indicatum esse illud disticho aliquo veteri percipimus: (*)

Ni Metz, ni Mauritz, ni Mauritania, ni Magd,
Ni Mors, quid multis? fueram per singula felix.

§ 21.

Quod igitur ad invictissimum nostrum Imperatorem CAROLUM VI. Caroli V. Atnepotem spectat, non solum virtute & fortitudine Atavi præditum, adeoque commodè ipsi æquiparari, sed etiam in uno vel altero momento feliciorum eo prædicari posse perspicimus. Meditanti verò mihi istam rem veniunt in mentem insignia Imperatoria, præ se ferentia Aquilam, è multis retrò seculis dignitati Cæsareæ dicatam ac consecratam. Reginam hanc esse inter alites, nemo forte est, qui negaverit, ponderata ejus sagacitate, celeritate, robore, aliisque qualitatibus innatis. Equidem non disquiram, unde imago hujus avis translata sit in vexilla Cæsarum Romanorum, an fundamentum habeat in mythologia gentilium, & mutuata ab ipso Jove, hoc insigni, cum contra Titanes pugnaret, uso; postea à Cretenfibus, tum à Trojanis usurpata, & ultimò ab Ænea in Latium deportata sit; (**) ex quo tempore Romanis antiquissimis hæc avis præ

(*) Gottfried Ludwig Universal-historie p. 457. (**) Alex. ab Alexandro Dierum Genial. lib. 4. c. 2. & notæ Tiraquelli ad h. l. fol. 319.

præ cæteris animalibus charum fuisse fertur symbolum, & quasi monumentum virtutis bellicæ, qua populus Romanus ab Urbe condita floruisse legitur. Sufficiat, imaginem aquilæ, tanquam insigne Imperatorium CAROLI VI. ab antecessoribus in Imperio acceptum, suppeditare nobis occasionem recordandi illud elegantissimum *carmen Horatianum* : (*)

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus : nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Credo igitur, insitam & innatam esse virtutem Heroicam, & cum sanguine parentum transfusam in animum ac præcordia Augustissimi Cæsaris CAROLI VI. quam ab initio hujus seculi, cum de Monarchia Hispanica, & post hæc in aliis bellis, justè ac legitimè susceptis, contra hostes dimicaret, universo orbi testatam reliquit. Ipse enim Rex Hispaniæ contra *Philippum V.* in Catalonia pugnavit, & Barcinonam ab exercitu ejus cinctam & obsessam fortiter defendit. Cum verò post obitum gloriosissimæ memoriæ Cæsaris JOSEPHI sceptrum & corona Imperii Romani ipsi traderetur, & salus Germaniæ præsentiam Capitis sui supremi exposceret, per alios Duces bellicosissimos res suas fortiter ac feliciter egit. Nec dissimilis est Atavo suo *Carolo V.* cum similia bella cum iisdem gentibus, æquè ut is, sua ætate, gessit. Nempe *primum* hostem habuit *Ludovicum XIV.* Regem Galliæ potentissimum, à partibus *Philippi V.* nepotis sui stantem, & contra hos armis strenuè decertavit. Sed mors *Ludovici* non poterat dirimere contentiones. Classis *Philippi V.* ex improvviso appulerat ad insulam Siciliam, eamque totam sibi subjecerat anno MDCCXVIII. Ignis hic in cineribus gliscens

(*) lib. 4. oda. 4.

scens multò vehementius prorumpibat, ad quem extinguen-
dum Cæsar suum mittere cogeatur exercitum, cui, cum
antiquus & fidelis socius, Potentissimus Rex Magnæ Britan-
niæ *Georgius I.* immortalis gloriæ Princeps, copias auxili-
ares, classe instructissima advectas, misisset, res ex voto ita
successit, ut supremo omnium armorum & eventus belli
moderatore, Deo Opt. Max. adspirante, victoriam insignem,
in fugam coniectis navibus Hispanicis, consequeretur, to-
tumque Siciliae regnum brevi spatio ab omni impetu hosti-
um liberatum, suæque dominationi subactum videret. Hic
sanè memorandus triumphus, & de virtute bellica, & fortuna
armorum Cæsaris testimonium perhibuit clarissimum. *Alte-
rum bellum* non minus gloriæ peperit invictissimo Cæsari
cum Turcis gestum. Solet illud esse adversus Christianos
ἀσπονδον, & eo magis cruentum, quò solertius in principiis
Religionis Muhammedanæ numeretur: (*) *Ultionem exer-
cere contra infideles*, (quinam autem in oculis Turcarum
magis infideles habentur, quàm Christiani?) *uti possint, vi
aut vinculis, sive frenis equorum, metum incutere hostibus
Dei, & hostibus suis, & aliis hujus fursuris hominibus.* Non
nostis, inquit Coranus, illos vos, Deus tamen novit ipsos; id
etiam, quod impendetis in hoc negotium pro via Dei, totum
rependetur vobis, & vos non opprimemini. Incidit autem ini-
tium hujus belli in annum *MDCCXVI.* cum Turcæ non solum
Rempublicam Venetorum opprimere conarentur, sed etiam
Imperatori Romano, Turcam crebrò dehortanti, bellum
indicerent, & hostilem animum irruptione primùm facta
declararent, adeoque justissimum Imperatorem ad arma ca-
pienda pertraherent. (**) Non opus, nec meum est pertra-
ctare

(*) id. è Sur. 8. 63. sq. versum, citat Reime in Diss. de Conspectu Theol.
Turcarum ex ipsis Corani fontibus pag. 13. not. X. ** vid. des
grossen Feldherrn Eugenii Helden-Thaten III. Theil p. 829. sq.

Stare historiam belli hujus Turcici biennium durantis. Heroica facta Ducum bellicorum Cæsaris Romani, intra tam breve spatium, universum mundum in admirationem rapuerunt. Prælia sæpius sunt commissa, Turcæ funditus cæsi, propugnacula munitissima obsessa & expugnata, & quod Imperator *Julius Cæsar*, teste *Svetonio*, in triumphis sibi acclamari jussit, id *Magnus ille Eugenius sibi suisque commilitiouiibus Sereuissimis Generosissimisque* vindicare jure poterat: *Veni, Vidi, vici*. Marmori infigenda est, quam prætermittere nequeo Cæsaris CAROLI SEXTI locutio, qua Eugenium Principem, ad castra profecturum, dimisisse legitur. Jucundum erit, rem in vernacula lingua, sicut accepi, commemorare: (*) Als der weltberühmte Held, Prinz Eugenius, den 14. Maji bey Sr. Kayserl. Maj. sich beurlaubete, um die Campagne in Ungarn anzufangen, so wird erzehlet, daß in solcher Abschieds-Audienz der Kayser dem Prinzen zu verstehen gegeben, Er wolle ihm einen Generalissimum recommendiret haben, unter dessen Commando er den instehenden Feldzug wieder die Ungläubigen führen solte; Und als der Prinz Se. Majest. um nähere Erklärung hierüber gebethen, so habe Se. Majest. diesem ihren so glücklichen als tapffern General-Lieutenant ein Decret behändiget, und ein mit Diamanten reich besetztes Crucifix, in der größe desjenigen spatii, worinnen der Name des Generals ausgelassen war, hinzugelegt, und zugleich hinzugefüget: Der gekreuzigte Herr Christus sey der Generalissimus, welcher gegen den Türcken ihm an besten helfen würde; über welche einem Haupt der Christenheit, und einem Kayser aus dem Erb. Hause Osterreich so anständige declaration, sich der Prinz höchst vergnügt bezeiget, solche für ein gewisses Glücks-Zeichen eines gesegneten Feldzuges angenommen, und sich entschlossen habe, diß Crucifix allezeit in Dero Feld-Capelle aufstellen zu lassen. Imò verè dignus

G

(*) Histor. Bilder-Saals Pars 8. Period. 1. Cap. 1. p. 65. sq.

dignus tanto Imperatore sermo, repræsentans memoriam & antiquam fidem *Constantini M.* primi Cæsaris Christiani, contra Maxentium pugnaturi, cui anxio, & multa secum de imminentis belli necessitate pervolventi, tum ad cælum sæpius oculos elevanti, & auxilium Divinum precanti, per soporem apparuit ad orientis partem in cælo signum crucis igneo fulgore rutilans. Cumque tanto visu fuisset perterritus, ac novo perturbaretur adspectu, adstare sibi videt angelos dicentes: *Constantine, ἐν τῷτῳ νίκα, i. e. in hoc vince. (*)* Qua visione exhilaratus Imperator, alacriter aggressus hostem, vicit, ac in perpetuam boni ominis recordationem isto crucis signo vexilla militaria insigniri atque ornari iussit. Plus enim, quàm ethnica est temeritas, sine Deo vincere velle, sicut *Ajacem* abeuntem pater *Telamon* hortatus esse dicitur, ut pugnaret quidem strenuè, sed à Deo victoriam peteret; quod quidem consilium cum sprevisset filius, impiè respondens: ignavos adjutore Deo vincere posse, se verò vel sine Deo; poenas furoris sui dedit, gladioque hostis prostratus periit. (**). Omnium contra Heroum Christianorum & prudentum constans est confessio, Jesum esse Imperatorem summum, scutum unicum, sub quo tutò & feliciter præliari possint, præcinente fortissimo heroë Davide Psalm. LX. v. 14. In Deo faciemus virtutem, & ipse conculcabit hostes nostros. Sic bono omine auspicia belli Turcici facta sunt. Non tamen sine profusione sanguinis Christiani pugnatum est. Furor enim Turcicus spumans, strictis gladiis, telisque in corpora Christianorum intentis, multos ex his secum in mortem abripuit; plures graviter vulneravit. Ut verò dulce est pro patria mori, ita etiam honorifi-

(*) Verba sunt Eusebii Hist. Eccl. l. 9. c. 9. c. p. m. 205. conf. Sozom. in hist. Tripart. l. 3. c. 4. p. 265. Heinsii Gr. aus der Kirch. Hist. ad Sec. 4. part. 2. p. 387. sqq. (**) Sophocles in Tragoed.

norificum, aliquam sanguinis portionem pro libertate ejus effundere. Divino interim præsidio munitus exercitus Christianorum, Turcarum sævitiam atque rabiem ita repressit, ut duobus præliis, altero ad urbem Petrowaradinum anno MDCCXVI. altero & quidem anno sequenti ad Belgradum funditus cæsi atque victi, à finibus Hungariæ longius arcerentur, & binæ illæ præstantissimæ munitissimæque urbes *Temeswaria & Alba Græca, vulgò Belgrad*, ungvis Turcicis feliciter eriperentur. Utrumque igitur bellum & Gallico-Hispanicum & Turcicum summa cum Imperatoris gloria finitum est; quale verò sit emolumentum Cæsari ex his bellis enatum, quæ jura reservata, quæ & quàm amplæ provinciæ ac ditiones acquisitæ, de his omnibus prolixè agere, instituto meo minimè convenit, quædam tamen ad sequentem paragraphum differam. Refero me ad acta publica, & pacificationes, quarum altera inter *Carolus VI. Cæsarem & Ludovicum XIV. Regem Galliæ*, Badæ Anno MDCCXIV. (*) & paucis annis post MDCCXVIII. inter Laudatissimum Imperatorem & *Philippum V. Hispaniæ Regem Londini*, (**) tum demum *Vindobonæ* MDCCXXV. (***) altera verò inter *Imperatorem Romanum & Sultanum Turcicum Passarowizii* Anno MDCCXVIII. deliberata, conclusa atque solenniter firmata est. (****) Optimè igitur Augustissimus Cæsar CAROLUS VI. scivit & bello & pace uti, & licet non semper conspectus sit propria manu arma tenere, & in castris verfari, ita tamen moderatus est domi res externas & castrenses sapienti consilio, ut ex voto omnia procederent. *Parva enim foris sunt arma, nisi consilium est domi.* (*****) Quam igitur CAROLUS V. sibi peperit & in bello & in pace gloriam,

G 2

ean-

(*) vid. Instrum. Pacis Badense. (**) Europ. Fama parte 223. p. 251. sq. (***) Ibid. parte 283. p. 538. sqq. (****) ib. parte 215. sqq. vid. instrum. Pacis Passarowiz, (*****) Cic. de Offic.

eandem sibi non solum acquisivit CAROLUS VI. imò etiam superavit & auxit.

§. 22.

Nempe duo præcipuè obveniunt, propter quæ sine dubio Augustum Cæsaris CAROLI VI. *Imperium felicius* nuncupandum esse, omnes cordati & boni viri testabuntur. *Primum est ampla propagatio ac extensio finium orbis Christiani in Hungaria versus Turciam, armis & legionibus victricibus ultimo in bello facta.* Temporibus *Matthiæ Hunniadis Corvini*, Regis Hungariæ bellicosissimi, fines hujus regni terminabantur ultra bina ista propugnacula, arte ac natura munita, Temeswariam & Belgradum, quos etiam, sicut à majoribus acceperat, fortiter ab excursionibus Turcarum barbaris tuebatur. Post obitum autem hujus bello maximè strenui Principis infensi illi hostes meditabantur, quomodo fines Hungarici regni paulatim coangustare possent, quod quidem regnante *Ludovico II.* ita perfectum est, ut dictæ duæ pretiosæ urbes à *Solymano* Turcico Imperatore caperentur; Belgradum anno MDXXI. Temeswaria autem MDLII, à quo tempore tyrannidi Turcarum parere debuerunt. Nam licet Belgradum elapsi seculi anno MDCLXXXVIII. à præstantissimis belli Imperatoribus *Dum-Viris, Maximiliano Emanuele*, Electore Bavariæ, & *Carolo*, Duce Lotharingiæ, circumdatum, & intrepida manu expugnatum esset, biennio tamen post iterum in manus Barbarorum venit; & quàmvis paucis iterum decursis annis de novo tentarent Duces Christiani hoc munimentum recuperare, tamen æquè ab hoc, ut ab urbe Temeswaria, Anno MDCXCVI. re infecta discedere coacti sunt. Summus autem Induperator cœlestis, hanc victoriam reservaturus armis & legionibus victricibus CAROLI VI. per *Eugenium Principem*, qui ad hanc pestem delendam natus esse videtur, cæteros-

terosque belli Duces ac Heroes, fortissimos patriæ & salutis Christianæ propugnatores, utramque urbem unguibus Turcicis eripuit, ac orbem Christianorum non solum accessione ejus, sed etiam provinciæ & regionis vicinæ locupletavit & auxit. Quantus verò & quàm amplius sit circuitus jure belli partæ & subjectæ terræ, nimis prolixum foret, hic describere. Ambitu suo illam CLXXX. milliaria Hungarica, nempe LXX. si longitudinem, XXX. si latitudinem metiaris, includere, intelligi potest ex instrumento pacis Passarowicensis inter Imperatorem Romanum & Portam Ottomanicam Anno MDCCXVIII. initæ. (*) Hoc etiam notatu dignissimum non prætereamus, famam ac gloriam armorum Cæsareorum contra Turcam terminos Europæ transvolasse, & apud exterarum gentes Barbariæ Africanæ percrebuisse, ut sub præsidio Portæ Ottomanicæ florentes Politia, Tunetana ac Tripolitana primum, deinde Algierensis anno MDCCXXVII. pacem cum Imperatore Romano *Carolo VI.* conciliare discuperent, certasque pactiones sancirent, in quibus Barbari vim quasi quandam sibi suæque naturæ, ad piraticam inclinanti, & penitus deditæ, facere viderentur, concedentes navibus Cæsareis: *ut omni cum libertate ac securitate cursum navigationum in commerciis suis, quod velint, persequantur; subditi Cæsaris, licet ab hostibus capti, & in Barbariam transvecti, in libertatem pristinam restituantur, imò etiam peregrini, licet hostes, navibus Cæsareis in profectione sua usi, nullo modo ut mancipia tractentur.* (**) Ex his, si facta CAROLI V. bellicosi alioquin & magni Principis cum istis comparaveris, qui in debellandis Barbaris si non planè adversa, tamen mediocri fortuna usus est, clarif-

(*) Artic. 1. 6. in Famæ Europææ Part. 215. pag. 964. & sqq. Histor. Bilder-Saal p. 8. Period. 1. Cap. 1. p. 132. (**) Fam. Europ. Pars 295. pag. 541. sqq. & pag. 581.

simè patet, CAROLO SEXTO, post expugnatas urbes munitissimas, ducentos propè annos Turcicæ dominationi parentes, victoriasque maximas reportatas, & fines orbis Christiani longissimè dilatatos, palmam esse dandam. *Alterum* verò & præcipuum *argumentum*, ex quo de eminentia & felicitate Imperii CAROLI VI. Cæsaris nostri gloriosissimi judicandum est, id esse reputo, quod Sacra Cæsarea Majestas Ejus pro pietate, sapientia, bonitate, æquitate, cæterisque virtutibus verè Imperatoriis Divinitus ipsi insitis, hætenus bella intestina Germanica, non semel incinere quasi gliscientia, suffocârit, ac consvetas vastationes periculaque summa adspirante Deo declinârit. Scitè de bellis intestinis olim judicavit, usu & experientia edoctus Cicero: (*) *Omnia sunt misera in bellis civilibus, sed miserius nihil, quam ipsa victoria quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit, ut, etiamsi natura tales non sunt, necessitate tamen esse cogantur. Multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt.* Unde Scipio Africanus & post eum Antoninus Pius Cæsar Rom. dixisse feruntur: (**) *se malle unum civem servare, quàm mille hostes occidere.* Præstitit hoc exemplum pietatis, sapientiæ & charitatis erga Patriam Germanicam Invictissimus Cæsar CAROLUS VI. qui, licet victor esset Cyclopum Muhammedanorum, maluit tamen dici *Pater Patriæ*, (sicut *Augustus Cæsar*, populi Romani jussu à Valerio Messala ita appellatus, hoc nomen cæteris omnibus titulis ac encomiis antetulit) quàm victor civium & triumphator in patria. (***) Ignotum non potest cuiquam esse, quantæ sæpius contentiones inter Principes ac Status Romani Imperii ortæ, quàm cele-

(*) Ad Marcellum lib. 4. ep. fam. (**) Capitolinus ap. Camerar. hor. subcisi. p. 3. p. 77. (***) Svetonius. conf. Hildebrandi Augusta Cæsaris Augusti & Augusti Ducis Br. & Lun. cap. 3.

celeriter ad comitia Ratisbonensia delatae, quam arciter disputatum de iis, & quam propinqua saepius visa sint majora incommoda, Ecclesiam & Politiam vehementer turbatura? Omnia verò huc usque pacata & tranquilla intra terminos Imperii manserunt. Primas quidem hac in re tribuamus oportet immensae Regis Regum, & Domini Dominantium, Dei benevolentissimi gratiosissimique providentiae, curae & sapientiae; sed secundas ac tertias demus Augustissimo Capiti & Serenissimis membris, hoc est *Cæsari & Principibus* S. R. I. quorum ille ad pacem colendam invitavit, iussit & hortatus est; hi verò communi suffragio consilia Cæsaris pacifica probarunt, amplexi sunt, & omni opera ac studio promoverunt. Ut autem reliqua omnia præteream, recentissimum exemplum pacis inter CAROLUM VI. Imperatorem Romanum & GEORGIUM II. Magnae Britanniae Regem, utrumque potentissimum gloriosissimumque Principem, initae, ea, quae dixi, satis demonstrat. Neminem, nisi hospitem in patria, latere potest, rerum Politicarum in Europa aliquot annos aspectum fuisse valde periculofum, tantumque ac tam anceps discrimen, ut in acie omnia versari viderentur. Disceptatum hætenus est non tam de successione in Magno Ducatu Tusciae, itemque Ducatibus Parmæ ac Placentiae, deficiente prole mascula Principum regnantium, cui destinatus erat *Carolus Princeps Hispanicus*, in pacificatione sic dicta Quadruplici, Anno MDCCXX. Hagæ Comitum transacta; (*) quam de modo introducendi eum. Cum enim de præfidiis, num ex militibus Helveticis, (**) vel aliis deligerentur, lis nova oriretur, Imperator autem CAROLUS VI. de jure suo totiusque imperii Romani in hos Ducatus, tanquam feuda imperii, cedere

(*) Instrum. Pacis Quadrupl. Art. 5. in Fam. Europ. Part. 223. p. 254.

(**) ib. p. 257.

dere nollet, non poterat non contractis undique copiis Cæsareis vastum & exitiale bellum metui. (*) Nec obstabat, quod theatrum belli initiò esset Italia. Mars enim est instar hominis ferocis, magnaque impotentia affectuum laborantis, qui semel irritatus se ipsum continere non potest, extra oleas vagans, indomitæque naturæ frena laxans. Quidni etiam nobis Germanis infusurrari potuisset illud Poetæ:

Tum tua res agitur, paries cum proximus ardet?
Quid, quæso, nos à metu liberasset, quasi furor Martis Alpes transvolaturus nunquam esset? Cum igitur pax his meruendis malis optimum remedium haberetur, inter Potentissimos sapientissimosque Principes CAROLUM VI. Imperatorem Romanum, ac GEORGIUM II. Magnæ Britanniae Regem convenit, eam ancipiti fortunæ belli anteponere, pace solennissima hoc anno MDCCXXI. die XVI. Maji Vindobonæ conciliata, ad quam amplectendam reliqui Reges & Principes Europæ svaviter invitarentur. Non exiguo optatissimam inter hos excelsos Principes concordiam reparatam Patriæ etiam nostræ, Germaniæ, fore emolumento, tria venerabilia Collegia Statuum Imperii Ratisbonæ per legatos nuper declararunt, Cæsarique gloriosissimo submissas persolverunt gratias, quorum propria verba huic loco inseram: (**)

So ist dafür gehalten und geschlossen worden, daß Ihro Kayserl. Maj. von Reichswegen nicht allein für Dero hierinnen zu Befestigung des Friedens, und dessen Sicherheit in der Werthen Christenheit, und lieben Teutschen Vaterland (mit Hindansetzung Ihres Durchl. Erb. Hauses eigenen interesse

(*) Gundling Histor. Nachrichten von den Lande Tusciën und dem heut. Groß-Herz. Florentz p. 27. sq. J. W. Jägeri Dissert. de juribus Imp. Caroli VI. in Romam & Italiam. (**) Reichs-Gutachten signatum Regenspurg d. 13. Jul, 1731. per Cancellar. Elect. Moguntia.

teresse, und mit Aufwendung so vieler und grosser Kosten) angewendete unermüdete Reichs-Väterliche Vorsorge und Communication der obgedachten pacification und declarationen der schuldigste unterthänigste Dancß um so mehr (wie hiemit geschieht) zu erstatten, als in gedachter Erhaltung des Friedens Ihr. Kayserl. Maj. verschiedenen Chur-Fürsten und Fürsten des so devot als patriotische Einrathen sich allergnädigst gefüget haben. Tam pacatus, quietus ac tranquillus fuit hactenus per Dei gratiam Status Germaniae, sceptratenente pacifico & verè Augusto Imperatore CAROLO VI. atque hoc nomine Ejus imperium imperio CAROLI V. quod propter intestinum & cruentum illud bellum Schmalkaldicum non sine multis turbis, incommodis ac molestiis fuit, (*) anteferendum erit.

§. 23.

Perspectis igitur ac ponderatis rebus maximi momenti, quae sapientiae, fortitudini, felicitati ac gloriae Imperii Invictissimi Caesaris CAROLI VI. clarissimum perhibent testimonium, facile erit, sensum vaticinii Melanchthoniani, cujus interpretandi gratia hunc institui sermonem meum, assequi, ac de complemento ejus manifesto convinci. Summam verò eorum, quae dixi, pace lectoris repetam, ac concisis hypomnematibus seu scholiis includam:

Quis scit, quidnam CAROLUS SEXTUS designaturus sit?
Scriptura S. praebet exemplum in Cyro, potentissimo Persarum Rege, autore Monarchiae secundae, vaticinio Danielis cap. II. praemonstratae, (**) Spiritum S. delectari piis ac sapientibus Monarchis, eorumque regimen ac dominationem

H

in

(*) Sleidanus de Statu Relig. Lib. 19. & sqq. Chytræi Chron. Saxon. & alii. (**) D. Jani Dissert. de 4. Monarchiis contra Becmannum, Hardt, & Observ. Hal. §. 1. sqq.

in consolationem Ecclesiæ & Politicæ prænunciare. Esaias enim Propheta, ducentos annos ante Cyrum vita & munere Prophetico fungens, de hoc Monarcha olim orituro vaticinatur cap. XLIV. v. 28. (*) ipsumque fore testatur *Pastorem populi*, hoc est, bonum ac clementem erga populum Israeliticum, in captivitate Babylonica adhuc desudantem, Principem ejusque liberatorem generosissimum, sicut hoc titulo etiam saniores ethnici probos gubernatores insignire solent, & *Homerus* Agamemnonem vocat ποιμένα λαῶν, i. e. pastorem populi. Etsi verò illud vaticinium Esaiæ non sine θεοπνευσία editum est, quam nemo Philippi Melanchthonis verbis attribuit; tamen, quicquid sit, istos sermones piorum & eruditorum hominum non sine omni afflatu Divino proferri, quis negare aufit? præsertim cum res ipsa loquatur, habuisse eos jam suos eventus exoptatos. Quamobrem si non pro Divina, tamen pro maximè memorabili, jucunda & recitatione digna, *totidem ut ante Cyrum, nempe ducentos annos ante CAROLUM SEXTUM* editam vaticinationem Philippi Melanchthonis habeamus ac æstimemus.

Deus suam gratiam ipsi largiatur.)

Pro Magistratu preces fundere, & vota nuncupare, non solum congruit cum norma & præscripto verbi Divini, sed etiam consentaneum est rectæ rationi. Hinc apud gentes plausus, vota ac sacrificia pro Principibus ac Imperatoribus suis, ut omnia fortunatè prosperèque agant, perquam notæ res sunt & pervulgatæ. In Ecclesia Dei autem non solum mos ille pro Magistratu preces effundendi obtinuit, sed etiam propter mandatum Divinum hæ partes à pio ac ingenuo Christiano diligenter suscipiendæ sunt. Instar
omni-

(*) Josephus hunc calculum ducit l. ii. Ant. Jud. c. i.

omnium est admonitio Paulina 1. Tim. II. v. 1. sqq, *Adhortor*, inquit Apostolus, *ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusvis hominibus; Pro Regibus & quibusvis in eminentia constitutis, ut tranquillam ac quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate: Nam hoc bonum est, & acceptum coram servatore nostro Deo.* Orationes Christianorum sua ætate Tertullianus in *Apologetico* (*) ita describit: *Nos pro salute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum & Deum vivum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter ceteros malunt; & paulò post: illic (puta in cœlum) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique sine monitore, quia de pectore oramus pro omnibus Imperatoribus; precantes illis vitam prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, quæcunque hominis & Cæsaris vota sunt.* Impia igitur, sacrilega & execranda vox est *Separatistarum*, (qua secta nihil perniciosius cùm Ecclesiæ tùm Reipublicæ judico, spiritu vel potius vertigine Anabaptistica, sicut omnes sectarii ex communibus vitiis conglutinati sunt, infecta,) quam recitat & confutat præstantissimus Tübingensium Theologus J. W. Jägerus è libro aliquo fanatico extractam, (**) cuius initium tale est: *Mercke es, du gottlose Christenheit, und sonderlich, du verfluchte Brasferen; nempe detestandam esse dicunt consuetudinem, instituendi dies poenitentiales, & preces publicas in Ecclesia, pro successu armorum felici, & fortunato reditu Principis è præliis cum hoste committendis.* Non ineptire solùm, sed etiam insanire & furere spiritum fanaticum, ex hoc patet. Aliter sensit semper Ecclesia Christiana, ut audivimus, preces-

H 2

que.

(*) Cap. 30. (**) In Dissert. de Sapatismo hodierno sub examen vocato, Tub. 1715. Aus dem Herrenbergischen Buch.

que fudit ardentissimas pro vita ac salute summorum Principum & magistratum. Nostra Ecclesia Evangelico-Lutherana obsequens præcepto Divino, & premens vestigia piorum Doctorum, nunquam desinit publicis orationibus commendare Deo potestatem civilem, & in primis nos, in Imperio Romano viventes, Capitis ejus summi & Augustissimi frequentissimam facimus mentionem apud Deum, orantes in Litania nostra: *Ut Imperatori nostro cor propensum ad veritatem verbi Divini, charissimamque pacem, itemque victoriam contra hostes orbis Christiani impertiat.* Rectè igitur, & ut virum cordatum, Doctoremque Ecclesiæ pium ac sincerum decet, egit Philippus Melanchthon, gratiam Divinam apprecatus CAROLO SEXTO Imperatori, licet tùm adhuc post duo secula ortum habituro, & hoc ipso nos commovuit, quantum nos Ipsi nunc viventi & imperanti debeamus, & quod orationi pro vita, salute & imperio Ejus sedulò vacare & operam dare nos oporteat.

Videtur aliquid magni portendere, & præstiturus esse.)
Præter Cyrum primum Persarum Monarcham, Scriptura S. aliis viris illustribus ante nativitatem ominatur aliquid magni, pro ratione officii sustinendi. Ita de Isaaco & Ismaele, & in primis de Simsone, heroë fortissimo, hostiumque terrore in Vet. Test; in Novo autem de Johanne Baptista & Jesu, Rege spirituali & totius generis humani unico & sanctissimo Servatore, varia prædicuntur, antequam lucem hujus vitæ aspexerunt. Extra codicem sacrarum literarum de Cyro, supra nominato Rege, profani etiam scriptores (*) commemorarunt, ominibus bonis illum natum esse; somniasse enim avum ejus maternum, Astyagem Medorum Regem, ex utero filiæ suæ Mandanes prægnantis enasci vitem, quæ ramis dilatatis totam obumbret Asiam, quod quidem somnium

(*) Herodotus. Justinus lib. I.

um interpretati sunt Magi, embryonem aliquando potentissimum fore totius Orientis Monarcham, ficut eventus etiam ostendit. Meminerimus hujus & similium præfagiorum, non ut fidem habeamus firmam, exceptis tamen iis, quæ in verbo Dei consignata certissimo nituntur fundamento, sed si eadem mente & cogitatione nostra versamur, optimum quodque à Deo petamus & speremus; tum verò, si exitus rei prænunciatae ex voto responderit, Deo omnium rerum moderatori, pro his & aliis curæ ac providentiæ signis, in excitandis præcipuè donandisque tantis Heroibus, debitas habeamus gratias. Pertinet enim huc *Cicero- nis* (*) sententia: *Nemo vir magnus sine aliquo afflatu Divino unquam extitit.*

Fortassis Turcæ vires labefactabit.)

Vires Turcarum, crudelissimi Christianorum hostis, à multis seculis, ac inprimis post occupatam Constantinopolin, & raptum Imperium Orientale, incredibiliter creverunt, etsi ipsis plus atrocitatis, ferociæ & jactationis, quàm veræ fortitudinis ac magnanimitatis inesse constet. Cum hæc scriberem, venit mihi in mentem illius historiæ de *Matthia Rege Hungariæ* & legato aliquo *Turcico*, quam, ne svavitas narrationi decedat, sermone vernaculo, ut accepi, proponam; (**)
Gleich als Matthias im Lager vor der Wienerischen Neustad war, so verlangte der Gesandte des Türkischen Kayser's Bajazets II. audienz bey ihm: Derselbige hatte allbereit an unterschiedenen Christl. Höffen mit seiner hochtrabenden Beredsamkeit eine grosse parade gemacht, und wolte sich nun auch vor den Ungarn mit seiner Großsprecheren breit machen. Doch Matthias ertheilte ihm die audienz unter freyen Himmel, nicht weit von dem Graben der Festung, und ließ zu gleicher Zeit
H 3 auf

(*) De Nat. Deorum. (**) vid. Hübners Fragen aus der Polit. Hist. Part. 4. p. 781. sqq.

auf derselbigen Seite zu Sturme lauffen. Wie nun dem Abgesandten die Pfeile und Stückkugeln um die Ohren herumflogen, so ward er vor Angst bald blaß, bald roth um die Nase, und hielt eine Rede, die weder gehauen, noch gestochen war: König Matthias ging unterdessen unerschrocken auff und ab, und gab dem Gesandten eine richtige Antwort. Es hatte aber der Gesandte in der grossen Todesfurcht kein Wort davon behalten, und bath also den folgenden Tag, daß der König seine Antwort noch einmahl repetiren wolte; Er bekam aber zum Bescheide: Wenn Bajazeth mit seinen Gesandten einen solchen Staat machen wolte, so müste er Leute dazu auslesen, die mehr courage, und ein besser Gedächtniß hätten. Hoccine est, cum irrisione audientium imitari militem gloriosum? Quemadmodum autem audacia non rarò degenerat in furorem, & furor in sævitiem: ita eò periculosior est ista gens, quò ferior & ad crudelitatem proclivior. Vires igitur Turcarum labefactare, verè magnum & heroicum opus est, nec sine singulari auxilio Divino perficitur. Et hoc ipsum est primarium negotium, quod CAROLUS SEXTUS, cum venerit, summa cum laude expediturus esse, vati nostro videtur. Fertur aliquid non dissimile, & in historia vitæ ac rerum gestarum *Georgii Castriotæ*, vulgò *Scanderbegi*, magni Epirotarum Principis reperitur. (*) Mater ejus enim proximè à tempore conceptionis in utero somniasse legitur, enixam se esse serpentem tantæ magnitudinis, ut totam ferè operiret Epirum, caput inter Turcarum fines protenderet, & cruentis faucibus eos absorberet, caudam verò teneret in mari, inter Christianos & Veneti maximè imperii terminos. Id somnium cum mater marito suo, *Johanni*, Epirotarum Principi, narravisset, summo gaudio per-

tusus

(*) Ex Martino Barletio recenset Camerar. in hor. subcis. P. I. c. 69, p. 208. Kockert. Scanderbegus carmine encomiast. propositus.

fusus pater, bene ominari cœpit, filiumque acerrimum Turcicæ gentis hostem, orbis autem Christiani fortissimum propugnatorem fore præfagiit. Nec spes fefellit patrem fatidicum. Tanta enim fortitudine ac felicitate contra Turcas pugnavit, eosque debellavit, ut tanquam murus Christianorum haberetur, cui capita sua objicientes Turcæ, compressi ac illisi, morerentur. Ita etiam Cæsari, CAROLO SEXTO, prædicat magnam fortunam in præliis, cum Turcis habendis, vates noster *Melanchthon*, & licet *fortassis* id eventurum dixerit, (noluit enim verba sua haberi tanquam oracula Prophetica) nunc tamen exitu ita comprobatum est, ut, nisi plane ignari & hospites in historia dici velimus, comper- tum nobis esse debeat, post ætatem Matthiæ, Regis Hungariæ, duobus abhinc seculis, neminem ex Imperatoribus & Regibus Hungariæ, etiam si multi præstantissimi Heroes in bello contra Turcas, imò etiam non infelicitè pugnarint, tanto terrori vel Turcis fuisse, vel fines Hungariæ dilataste, vel continuo successu victores eorum extitisse, sicut ad hunc usque diem invictissimus Imp. CAROLUS SEXTUS perfecit, adeo ut, quod olim de *Theodosio Magno Imp.* pio ac probo, contra Eugenium dimicante, & victoriam ad miraculum usque reportante, cecinit *Claudianus*, (*) idem etiam de Augustissimo nostro Imperatore CAROLO, ministerio ac opera Ducis sui Eugenii, Herois Christiani, cæterorumque Principum fortissimorum, inprimis in pugnis ad Temeswariam & Belgradum, ubi res initio ancipites & propè desperatæ viderentur, interveniente densa nebula matutina, Turcarum oculis tenebras primum offundente, affirmari queat:

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti,

Te

(*) In. Carm. quo tertium Honorii consulatum celebrat.

Te propter gelidis aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in autores, & turbine reppulit hastas.

Verissimè igitur non solum vires Turcarum labefactasse dicitur Cæsar CAROLUS SEXTUS, sed etiam eorum extitisse victor & triumphator magnus.

Aut tale quid simile præstabit.)

Venio nunc in campum, in quo cuivis oratori liceret libere vagari. Nempe pro suo quisque ingenio, proque summa in Cæsarem animi submissione ac veneratione humillima, posset cogitare, secum meditari, augurari de eo, quod sine certa rei definitione dictum est: *tale quid simile ipsum præstiturum esse*, & an illud jam tum perfectum sit ab eo, an verò adhuc perficiendum restet? Pro rationis meæ modulo dicam, quod sentio, breviter; fortè autem non præposterè, nec inconsideratè. Puto equidem, hanc vaticinationem partim completam, partim complendam esse, si Deus, quod omnes boni & religiosi cives Imperii Romano-Germanici seriò & ardenter orant, ac optant, *Sacra Cæsareæ Majestati* vitam longiorem largietur. De futuris judicare, vel novum veteri vaticinium de meo adjungere, non audeo. De præteritis autem & præsentibus cogitationes meas explanare non dubito. Nempe sicut in Turcico imprimis, aliisque feliciter confectis bellis, istud vaticinium Melanchthonianum suum, ut diximus, habuit complementum, (& quis nolit etiam de futuro quælibet fortunata ominari, si fortè Turca denuò frendere & remordere ausus fuerit?) *ita ista verba: aut tale quid simile præstabit; ad pacem refero*, quam gloriosissimus Imperator CAROLUS SEXTUS novissimis temporibus sapienter meditatus est, & feliciter servavit. Proh! quàm periculosa facies rerum hætenus fuit. Tota Europa, summisque Regibus & Principibus in duas partes districtis, tantò majus incendium instare videbatur, quan-

tò solet esse atrocius, si non una vel altera domus, sed tota urbs, in duas partes dissecta, flammis multiplicatis ardet. Alii Vindobonense, alii Seviliense fœdus deligebant, & difficile est, præsertim cum fortuna belli sit anceps, judicatu, utra pars habenda foret potentior, vel felicior? Id autem certissimum, cum Europa duabus partibus quasi in diametro divisa esset, vix vestigium aut exemplum atrocioris belli ex omni historia exstare, quod dimidia pars Europæ cum altera pugnaverit, nisi fortè à temporibus migrationis gentium repetamus, cum per crebras & continuas excursiones modò hujus, modò illius gentis, omnia Europæ regna, regiones & provinciæ conturbatæ, & alternantibus præliis concussæ atque vastatæ sint. Post ea tempora non memini accidere, ut omnes totius Europæ nationes & populi simul ad gladios stringendos parati essent. Nonne igitur causam Dei Opt. Max dicemus, quod corda utriusque, & Potentissimi & Sapientissimi Principis, CAROLI SEXTI Cæsaris Romani, & GEORGII II. Magnæ Britanniæ Regis, ad pacem inclinaret, & quod *Vindobona*, Regia urbs Imperatoris, simul hospitium præberet fœderi tam exoptato, totique Europæ salutari ac necessario, in qua amicitia Patrum, LEOPOLDI Cæsaris & GEORGII I. Regis, immortalis memoria dignissimorum Principum, bono omine instaurata, cruento bello magnum poneret obicem, & toti Europæ caduceum porrigeret. Sanè quicquid in hac re pro sua parte tam sapienter, tamque pacificè egit, & quantum ad istam pacem verè Augustam contulit CAROLUS SEXTUS, id nullo modo inferius dicendum victoriis Turcarum, sed simile, imò etiam superius & majus. Non enim vituperandum est illud Poëtæ: (*)

Gloria pace minor, minor est victoria pace,
Atque aliquid pejus pace triumphus habet.

I

Effe-

(*) Mantuan. lib. 8.

Effectum est ea ratione & pacificis consiliis, ut admirando quodam, & à longis retrò seculis vix commemorando exemplo, non solum Germania, sed etiam tota Europa ultra X. annos profunda quiete & pace, ad hunc usque diem frueretur. Licer enim per Dei immortalis gratiam plurimi etiam Monarchæ & Principes Europæ, pro sua quisque parte, ad pacem universalem, consilium, operam & diligentiam contulerint, magnum tamen toti isti negotio pacis, quòd in utramque partem initiò multa in mentem veniebant, accessit pondus ac momentum, consilium & sententia Cæsaris, ad pacem maximè proclivis. Recordatu hac occasione dulcissimum est, quod de imperio Cæsaris AUGUSTI scribit *Svetonius* : (*) *Janum Quirinum* (cujus templum Romæ, durantibus bellis, ad preces pro pace fundendas cuique nocte dieque patebat) *semel atque iterum à condita urbe ante suam memoriam clausum, multò breviori temporis spatio, terra marique pace parta ter clausit.* Mira & rara igitur res erat, & non exiguam imperio *Augusti* Cæsaris afferebat gloriam, quod tum per totum orbem pax coleretur. Consecranda pariter est memoria Cæsaris CAROLI SEXTI, quòd Ipso Imperatore, & primo totius Europæ Principe, pax per totam Germaniam aliquot annos floruit, &, conspirantibus aliis Regibus & Principibus Europæis, etiam in præcipua hac mundi parte generaliter ac universè fervatur. Puto me nihil ineptè dixisse, cum hæc studia pacis nomen & gloriam CAROLISEXTI bello partam æquare posse, imò monumentum ad memoriam laudis sempiternam apud posteros futurum esse maximum, sentiam. Hæc mea est, exigua licet, pia tamen verborum *Philippi Melancthonis* consideratio, præfagientis, CAROLUM SEXTUM, cum regnaturus sit, non solum Turcæ vires insigniter

(*) In Vita Augusti.

gniter debellaturum, sed etiam *tale quid simile præstiturum esse*. Hæc, inquam, bono omine jam impleta sunt. Quæ verò adhuc restant, cum spes & expectatio de tanto Cæsare, pio, clementi, iusto, & pro ratione temporis bellicoso æquæ ac pacifico, non possit non esse summa ac singularis, relinquam providentiæ ac sapientiæ supremi Imperatoris cœlestis, ne arcana Opt. Max. ante tempus scrutatus esse & in ea, quæ potentiæ ac bonitati suæ reservare voluit, temerè me ingessisse videar. Potius me ad ea confero, quæ à me commentationi meæ colophonem imposituro, pietatis & subjectissimæ mentis officia, pariter ut ab aliis candidis ac ingenuis Germaniæ civibus, omninò postulant.

§. 24.

Philippum Melanchthonem pro Cæsare CAROLO SEXTO, duobus seculis post demum regnatura, hæc brevia sed pia vota nuncupasse percepimus: *Deus suam ipsi gratiam largiatur? Gratia Dei* summos etiam Principes esse, quod sunt, eaque ad imperium & regimen feliciter gerendum in omni vita indigere, Ipsi cognito ac communi titulo, nominibus suis excelsis præmitti vel inferi solito: NOS DEI GRATIA; religiosè & modestè farentur; (*) tanquam symbolo cum modestiæ, si ad Deum, cum maiestatis, si ad cæteros homines respectum habueris. Et quemadmodum sæpius laudatus Imperator CAROLUS QUINTUS publicè (**) declarare non erubuit: *ad Imperatorium munus ab omnipotenti Deo se vocatum esse*; ita de pietate & modestia CAROLI SEXTI, Cæsaris nostri Augustissimi, similiter sentiendum est, SACRAM EJUS MAJESTATEM CÆSAREAM clementissimè

I 2

(*) Vid. perillust. D. de Seckendorff *Deutscher Fürsten-Staat* P. 2. c. 1. n. 5. p. 50. it. Hagelgansiorum *Diss. duæ. de tit. Nos Dei gratia*, sub præsid. D. Geisleri Lips. hab. (**) in R. M. de anno 1541. ap. Hagelgans in *Diss. cit.* l. §. 35. not. X.

tiffimè accepturam, si gratiam Dei, omnipotentis & omnium supremi Monarchæ, cum *Philippo Melanchthone* etiam nos precemur, atque Ipsi exoptemus. Gratiam, inquam, in pace, domi; in armis, foris; in PERSONA AUGUSTISSIMA, ut diutissimè vivat, valeat ac imperet; in Gloria nominis ac virtutis parta, ut seræ posteritati ejus memoria tradatur; in Augustissima CONJUGE & FAMILIA, ut longissimè & ad finem usque mundi floreat; denique in cæteris rebus omnibus, ut ad hanc pariter, ac ad æternam consummatissimamque salutem prosperè & feliciter eveniant. Ac ut summatim reliqua dicam, repeto verba ex literis meis ante sex annos(*) ad venerabilem olim Abbatem Michaëlsteinensem, *D. Eberhardum Finen*, de eadem inter nos tractata materia, exaratis: *Etsi verò plurimis deest Spiritus Propheticus, tamen piorum & candidorum virorum vota exardescunt, nempe, ne masculus deficiat, qui sedeat in solio Imperatorio CAROLI SEXTI, ut nomen & gloria utriusque Domus, & Austriacæ & Brunsvico-Luneburgensis, ad ultimam posteritatem, imò ad finem seculi propagetur.* Adde etiam nunc, ut de omni, ex UTRAQUE DOMO AUGUSTISSIMA, cum AUSTRIACA, tum BRUNSVICO-LUNEBURGENSEI orta progenie, *Natis Natorum, quàm qui nascentur ab illis*, cuicunque Imperio, Regno, Ducatibus & Regionibus imperaturi sint, illa semper personet vox jucundissima gloriosissimaque:

His nihil majus, meliusve terris
Fata donavere, bonumque Numen
Nec dabit, quàmvis redeant in aurum
Secula priscum.

(*) Brunsvigæ Anno MDCCXXV, X. Cal. Junii.

Bütemeister, Johann Julius,

Viri olim celebris et eruditi, ac sine dubio Philippi Melanchthonis,
vaticinium memorabile ... ante CC. prope annos de gloriosissime nunc
regnante Caesare, Carolo VI., rom. imp. editum, e monumento antiquitatis
erutum ...

Guelpherbytum 1731

4 Diss. 155#Beibd.5

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10643012-9

VD18 14413574-001